

İzmit Kent Planlaması ve Sulak Alan Bölgesine İlişkin Plan Kararları

Dr. Duygu ÖZTEKİN KANIK^{1*}

Öz

Günümüzde dünyanın ve ülkemizin en önemli gündemini oluşturan çevre sorunları çok sayıda araştırma ve çalışmaya konu olmaktadır. Özellikle sanayileşme ve nüfus artışının etkisi ile yaşanan hızlı kentleşme süreçleri yalnızca insanların değil, o bölgede yaşayan diğer canlıların da yaşamını etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda planlama ve uygulama aracı olan kent planları, kentleşme ve nüfus artışı arasındaki dengeyi fizik mekanda, mekanın tüm özellikleri ve değerlerini de dikkate alarak doğru bir kurgu ile kurabilmek için önem taşımaktadır. Ancak planların mekandaki değişimlerin gerisinde kalması ve kentlerin plan öngörülerinden farklı gelişmeler göstermesi sonucu planlar değişime zorlanmış, doğal çevrenin öneminin artması ile de fizik mekana dair alınan eski plan kararları bu alanların koruma süreçleri ile çelişmeye başlamıştır.

Birçok canlı türünün barındığı, biyolojik çeşitliliğin artırılması ve devamlılığı açısından önem taşıyan sulak alanlar, 1970'li yıllara kadar kentsel gelişimin sınırlı olması nedeni ile yapılaşmaya konu olmaz iken, salgın hastalıklarla mücadele, taşkın kontrolü ya da arazi elde etme amacı ile kurutulmaya çalışılmış; bu tarihten sonra bu alanların korunması için dünyadaki sözleşmelere taraf olunmasına karşın, 1980'lerde kentlerin planlardan bağımsız kontrolsüzce büyümesi, mevzuatın ve yereldeki çalışmaların ancak 1990'lı ve 2000'li yıllarda ortaya konması nedeni ile kurumuş, zarar görmüş ve yok olmaya yüz tutmuştur.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde yoğun sanayileşme ve kentleşmeye konu olan İzmit'te, Dünya kuş göç yolları içerisinde göçmen kuşların göç rotası üzerinde bulunan "İzmit Körfezi Sulak Alanı" planlama geçmişinin ele alınması ve alanın bugünkü durumunu ortaya koyarak gelecekle ilgili önerilerde bulunulmasıdır.

Çalışma, ülkemizde sanayileşmenin doğal kaynakların önüne konulduğunu, süreç içerisinde özel mülkiyete konu edilen alanların kamu eline geçmesi yönündeki sorunların çözümünün koruma alanlarının sınırlarının daraltılması olarak ele alındığını ortaya koymakta ve giderek yitirilme tehlikesinin söz konusu olduğu, yaşamsal öneme sahip sulak alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması için neler yapılabileceğini İzmit Körfezi Sulak Alanı özelinde ortaya koyarak, bu konuda somut adımların atılacağı bir ortamı yaratmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmit, Sulak Alan, İzmit Körfezi Sulak Alanı, Planlama

¹ Kocaeli/TÜRKİYE

* İlgili yazar/Corresponding author: duygu_oztekin@hotmail.com

Gönderim Tarihi/ Received Date : 13.01.2023

Kabul Tarihi/ Accepted Date: 03.05.2023

Izmit City Planning and Plan Decisions Regarding the Wetland Region

Abstract

Today, environmental problems, which constitute the most important agenda of the world and our country, are the subject of many research and studies. Rapid urbanization processes, especially with the effect of industrialization and population growth, emerge as an important factor affecting the life of not only people but also other creatures living in that region. In the studies carried out in this direction, plans as the planning and implementation tools are important to establish the balance between urbanization and population growth in physical space, with a correct setup by taking into account all the characteristics and values of the space. However, the plans lagged behind the changes in the space, and the cities showed different developments than the plan predictions, forcing the urban development plans to change. With the increase in the importance of the natural environment, the old decisions regarding physical space started to conflict with their conservation processes.

Wetlands, which are important for the increase and continuity of biological diversity and where many living species live, were not subject to construction due to the limited urban development until the 1970s, but they were tried to be dried for the purpose of combating epidemic diseases, flood control or obtaining land; after this date although the world has become a party to the conventions for the protection of these areas, it has dried up, damaged and is on the verge of extinction due to the uncontrolled growth of the cities independent of the plans in the 1980s, and due the legislation and local studies which put forward in the 1990s and 2000s.

The aim of this study is to discuss the planning history of the "İzmit Bay Wetland", which is on the migration route of migratory birds among the world bird migration routes in Izmit, which is the subject of intense industrialization and population growth in our country, and to make suggestions for the future by presenting its current situation.

The study reveals that industrialization is placed before natural resources in our country, that the solution to the problems in the process of transferring the areas subject to private property to the public hands is considered as narrowing the borders of the protected areas, and what can be done to ensure the sustainability of the vitally important wetlands in Izmit. It tries to create an environment in which concrete steps can be taken in this regard by putting forward the Gulf of Wetland in particular.

Keywords: İzmit, Wetland, İzmit Bay Wetland, Planning

1. Giriş

Sulak alanlar dünyadaki en önemli ekosistemler arasında yer almasına karşın, 21. yüzyıla kadar geçen zamanda hemen yakınlarında kurulan medeniyetler tarafından toprak kazanma, taşkınlarla ve sıtma ile mücadele kapsamında kurutulmaya çalışılmış, değeri anlaşılmamış alanlar olmaktan öteye gidememişlerdir.

Dünyada sulak alanlara yönelik ilk uluslararası sözleşme 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde Ramsar Sözleşmesi adıyla imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte özellikle su

kuşlarının yaşam alanı olması dolayısı ile sözleşme kapsamında belirlenen kriterlere uyan sulak alanlar koruma altına alınmıştır.

Ramsar Sözleşmesi ile sulak alanlar “*doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, bütün sular, bataklık, sazlık ve türbierler*” olarak tanımlanmıştır [URL-1].

Tarım ve Orman Bakanlığı 9. Bölge Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinde sulak alanlar, “*yeryüzünün en zengin ve en üretken ekosistemlerini oluşturmakta olup, tropik ormanlardan sonra biyolojik çeşitliliğin en yüksek olduğu ekosistemler*” olarak tanımlanmaktadır. Sulak alanları diğer koruma alanlarından ayıran özellik ise “*pek çok tür ve çeşitteki canlılar için uygun beslenme, üreme ve barınma ortamı sunmaları, doğal dengenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması yönünden diğer ekosistemler içinde önemli ve farklı bir yere sahip olmaları*” olarak belirtilmiştir [URL-2].

Ülke olarak Ramsar Sözleşmesi'ne 1993 yılında taraf olmamız ile birlikte, sulak alanların korunması yönelik mevzuat oluşturma süreci de başlamıştır.

Sulak alanlar ile ilgili yasal süreç incelendiğinde,

- Ülkemizin 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde 18 ülkenin katılımı ile imzaya açılan 'Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme' olan Ramsar Sözleşmesi'ne 30 Aralık 1993 tarihinde taraf olduğu,
- 21 Ağustos 1991 tarih ve 20967 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre Bakanlığı'nın kurulması ile birlikte, bakanlık bünyesinde sulak alanlar birimi oluşturulduğu [URL-3],
- 1993 yılında Sulak Alanların Korunması Genelgesi'nin ilgili bakanlık tarafından yayınlandığı [URL-4],
- Sözleşmenin 15.03.1994 tarih ve 94/5434 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, 17.05.1994 tarihi ve 21937 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdiği, Manyas Gölü, Burdur Gölü, Sultan Sazlığı, Seyfe Gölü ve Göksu Deltası'nın sözleşmeye dahil edildiği,
- Sözleşmenin ülkemizde uygulanmasını sağlamak amacı ile Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 30.01.2002 tarih ve 24656 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdiği,
- Bahse konu yönetmeliğin 17.05.2005 tarih ve 25818 sayılı ve 04.04.2014 tarih ve 28962 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak bazı maddelerin değiştirilmesi/kaldırılması/eklenmesi sureti ile kapsamlı bir biçimde revize edildiği,
- Bu tarihten sonra 01.08.2017 tarih ve 30141 sayılı, 23.10.2019 tarih ve 30927 sayılı ve 19.03.2021 tarih ve 31428 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak bazı maddelerinde değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

Bu değişiklikler arasında 2005 yılında Mutlak Koruma Bölgesi, Sulak Alan Bölgesi, Ekolojik Etkilenme Bölgesi, Tampon Bölge olarak belirlenmiş koruma alanlarının 2014 yılında Hassas Koruma Bölgesi, Kontrollü Kullanım Bölgesi, Mutlak Koruma Bölgesi, Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi ve Tampon Bölge olarak değiştirilmesi ve yine Ramsar alanı ve uluslararası öneme haiz sulak alan olarak ikiye ayrılan sulak alanların, Ramsar alanı, uluslararası öneme haiz sulak alan, mahalli öneme haiz sulak alan ve diğer sulak alanlar olarak dörde ayrılacak şekilde düzenlenmesi ön plana çıkmaktadır [URL-5].

Gelinen noktada, Dünya'daki göç yolları içerisinde göçmen kuşlar için Avrupa ve Afrika arasında köprü ve mola noktası görevini üstlenen ülkemizde, yürürlükteki sözleşmeler ve ilgili mevzuatlar doğrultusunda, 14 Ramsar Alanı (184.487 ha) ,56 Ulusal Öneme Sahip Sulak Alan (800.588 ha), 12 Mahalli Öneme Sahip Sulak Alan (13.719 ha) olmak üzere toplam 998.794 ha büyüklüğünde tescilli sulak alan bulunmaktadır. Ülkemizdeki sulak alanların tespit edilmesi, planlanması ve korunması Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı bulunan Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır [URL-6].

Toplam 481 kuş türüne ev sahipliği yapan ülkemiz sulak alanlarının uluslararası düzeyde önem taşımasının nedenlerine bakıldığında; en önemli nedenin Batı Paleartik Bölgedeki kuş göç yollarından en önemli ikisinin Türkiye üzerinden geçmesi olduğu söylenebilmektedir.

- Doğu Karadeniz Bölgesinden Türkiye'ye giren Çoruh Vadisi göç rotası ile 200.000'den fazla yırtıcı kuşun Çoruh nehri üzerinden uçarak Doğu Anadolu Bölgesindeki sulak alanlarda barındıkları; Türkiye üzerindeki bu göçün, Batı Paleartik Bölgedeki en büyük yırtıcı göçü olduğu,
- Karadeniz'in batısında Trakya üzerinden ülkemize girerek İstanbul Boğazı üzerinden Anadolu'ya geçen Boğaziçi göç rotasının ise özellikle 250.000 leyleğin en önemli göç yollarından biri olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur [URL-2] [URL-6].

Yukarıda tanımlanan özellikleri ile dünyadaki yaşam açısından önemli bir yere sahip olduğu yasal olarak da ortaya konan sulak alanlar, farklı insan kullanımları nedeniyle tehdit altında olup tür kaybı ve habitat tahribatına uğramaktadır. Bu kapsamda başlıca etmenler olarak:

- Sulak alanları besleyen kaynaklar üzerine baraj inşa edilmesi, yönlerinin değiştirilmesi ve sistemden aşırı miktarda su alınması;
- Tarımsal, evsel ve endüstriyel atıklardan kaynaklanan kirlenme sonucu su kalitesinin bozulması;
- Tarımsal alanlar ve yerleşim bölgeleri açmak amacıyla sulak alanların kurutulması ve doldurulması;
- Yasadışı ve aşırı balık avlanması;
- Kuşların, sürüngenlerin ve bunların yavrularının yasadışı olarak avlanması veya yumurtalarının toplanması;
- Aşırı otlatma;
- Su bitkilerinin sökülmesi sazların yakılması ve kontrolsüz saz kesimi;
- Lagünlerin yavru balık yetiştirme alanları olarak kullanılması;
- Yabancı türlerin ortama katılması;
- İkinci konut ve turizm;
- Sulak alanları besleyen kaynakların kurutulması ya da ıslahı;
- Büyük ölçekli ulaşım projeleri;
- Sedimentasyon [URL-2] sayılabilmektedir.

Bu etmenler arasından büyük ulaşım ve enerji projeleri, nüfus artışına bağlı çevresel kirlenme faktörleri, teknik altyapı alanları oluşturularak artan nüfus artışına bağlı barajlar ve arıtma tesisleri kurulması, dere ıslahları, ikinci konut ve turizm, dolgu alanlar oluşturulması ve yeni alanlar açmak için kurutma yapılması planlama ile doğrudan ilişkilidir. Bilindiği gibi şehirleşme ile nüfus artışı orantılıdır. Planlama ise şehirleşme ve nüfus artışı arasındaki dengeyi fizik mekanda doğru bir kurgu ile kurabilmeye yarayan bilim dalıdır. Ancak ülkemizde nüfus artışının hızlı şehirleşmeyi getirdiği 1970'li ve 1980'li yıllarda planlar mekandaki değişimlerin gerisinde kalmış ve kentler planlar ile

kurgulandıkları senaryolardan farklı gelişme göstermiştir. Bu kentlerden biri de yukarıda bahsi geçen kuş göç yollarının üzerinde yer alan Kocaeli İline bağlı İzmit İlçesi'dir. Günümüzde İzmit Körfezi Sulak Alanı olarak belirlenmiş alan da İzmit için yapılan planlama çalışmaları, şehirleşme, altyapı tesisleri yapımı ve koruma konusundaki adımların geç atılması, kanun ve yönetmeliklerin uygulama sorunları sonucu tehdit altındadır.

2. İzmit Körfezi Sulak Alanı

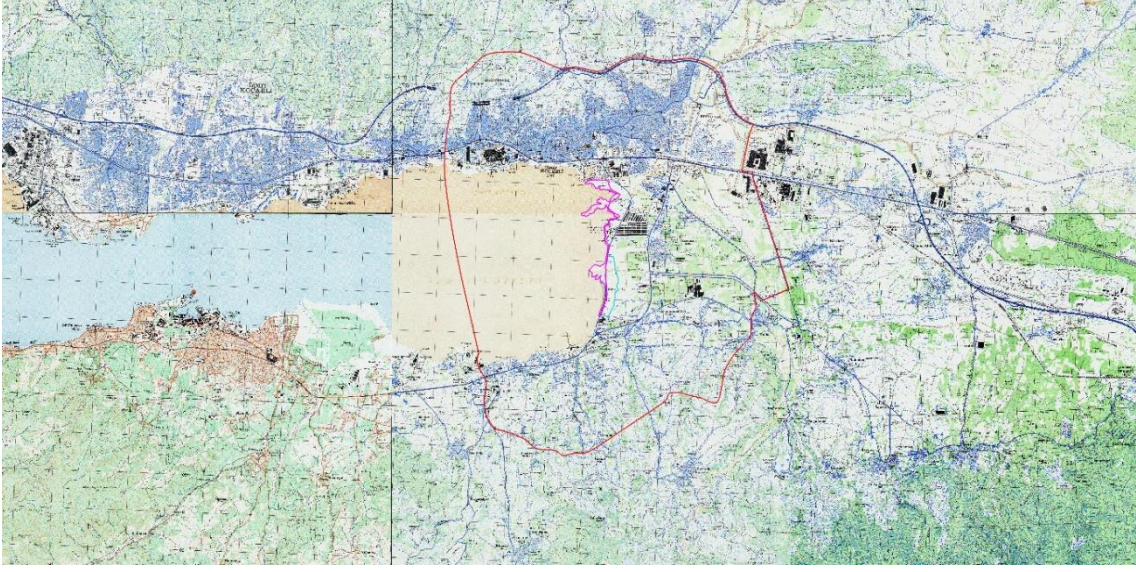
Kocaeli sınırları içerisinde sulak alan niteliğine sahip 66 adet sulak alan bulunmakta olup, bu alanların toplamı 4.976 hektardır. İzmit Körfezi Sulak Alanı ise bu alanlar içerisinde 2021 yılında yeniden belirlenen sınırlar doğrultusunda 43 hektar büyüklükte karasal (bataklık, turbalık, göller, nehirler ve yer altı su habitatları gibi) mahalli sulak alan niteliğindedir [URL-6].

İzmit Körfezi Sulak Alanı; büyük bölümü sazlık olan yapısıyla sulak alanlara bağımlı yaşayan göçmen su kuşlarının ihtiyacı olan, uluslararası kıyı sistemlerinin entegre yönetiminde özel önem taşıyan duraklardan biridir. Göçmen türler yıllık göçleri esnasında hayatta kalabilmek için farklı mekansal ölçeklerdeki yerel, ulusal ve uluslararası habitat ağlarının korunmasına ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle İzmit Körfezi Sulak Alanı bu uluslararası göç zinciri üzerindeki yaşamın sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır. İlkbahar ve sonbahar göç mevsimlerinde olmak üzere, alanda gözlenerek Kuşbank'ta kayıt altına alınan kuş türü sayısı 168'dir². Bu türlerin 100'ü ülke, Avrupa ya da küresel ölçekte koruma altındadır. Ayrıca bölge tatlı su ve tuzlu suyun karıştığı kıyı kesiminde birçok kuş için beslenme ve barınma alanı oluşturmaktadır [URL-7] [URL-8].

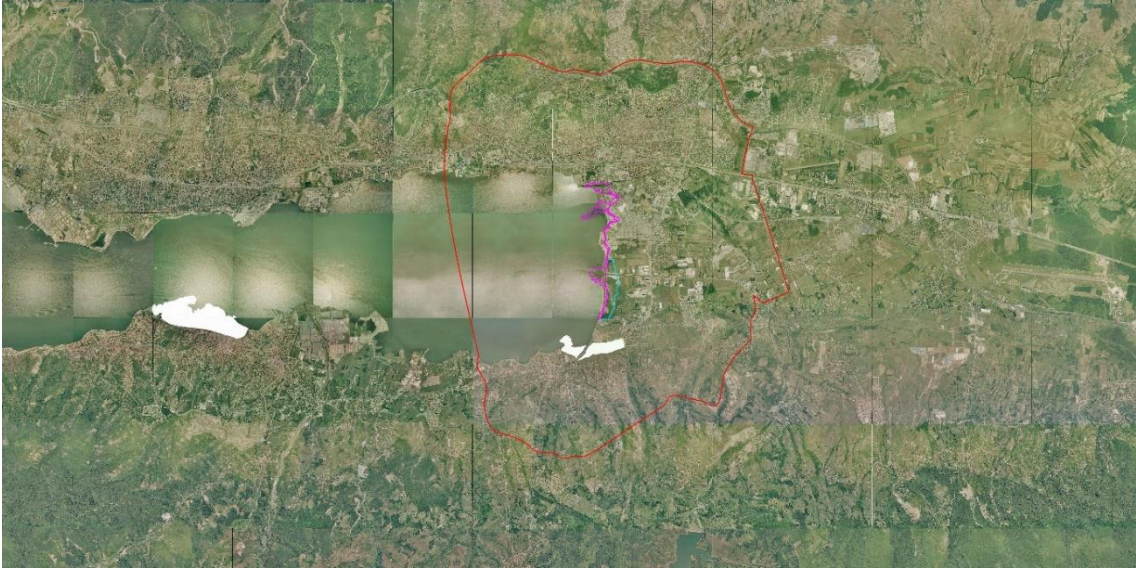
İzmit, ülkemizin sanayileşme ve özellikle sanayileşme sonucu göçe konu olarak hızlı nüfus artışına maruz kalan illeri arasında en başta gelen ve bunun yarattığı kentleşme sorunlarını yaşayan Kocaeli ilinin merkez ilçesidir. Kendi adını taşıyan körfezin bitiminde kurulan ve zamanla kuzey sahili ve sahili çevreleyen tepelerde konumlanan İzmit, 1950'li yıllardan bu yana hızla ve çarpık kentleşmeye sahne olarak büyümekte ve sahip olduğu kıyılar, ormanlar gibi çeşitli doğal özellikleri ve bu özelliklerinin sürdürülebilir kılınması çabaları doğrultusunda çeşitli planlama çalışmalarına konu olmaktadır. Bu çalışmalar arasında göçmen kuşların başlıca göç yollarından biri üzerinde bulunması nedeni ile dünya ve ülkemiz ekosistemi açısından özel ve önemli bir yere sahip olan İzmit Sulak Alan Bölgesi için yapılan çalışmalar da ön planda yer almaktadır.

Alanın sulak alan ilan süreci 2008 yılında başlamış, 2021 yılında ilgili kanun ve yönetmelik hükümlerindeki değişimler nedeni ile sınırları ve tanımı değişikliğe uğramıştır. "İzmit Körfezi Sulak Alan Koruma Bölgesi" Kocaeli'nin merkez ilçesi İzmit sınırları içerisinde, İzmit Körfezi'nin bitiminde, 17.05.2005 tarih ve 25818 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği uyarınca, Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun 27.03.2008 tarihli 2008 yılı 1. Olağan Toplantısında onaylanarak özel hüküm, ekolojik etkilenme ve koruma bölgesi olmak üzere toplamda yaklaşık 95 ha büyüklüğe sahip olacak ve bu alandan 2,5 km'lik çap atılmak sureti ile belirlenmiş tampon bölgeden oluşacak şekilde ilan edilmiştir (Şekil 1 ve Şekil 2). Sulak Alanın ve Tampon Bölgenin yerleşik ve planlı alanları kapsamaması nedeni ile bu bölgeler için yere özel hükümler belirlenmiş ve bu hükümler 2009 yılında yürürlüğe girmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2013).

² Kocaeli genelinde gözlemlenen 286 kuş türü bulunmaktadır.

Şekil 1: Sulak alan koruma bölgelerinin işlenmiş olduğu 1997 tarihli 1/25000 ölçekli halihazır harita (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

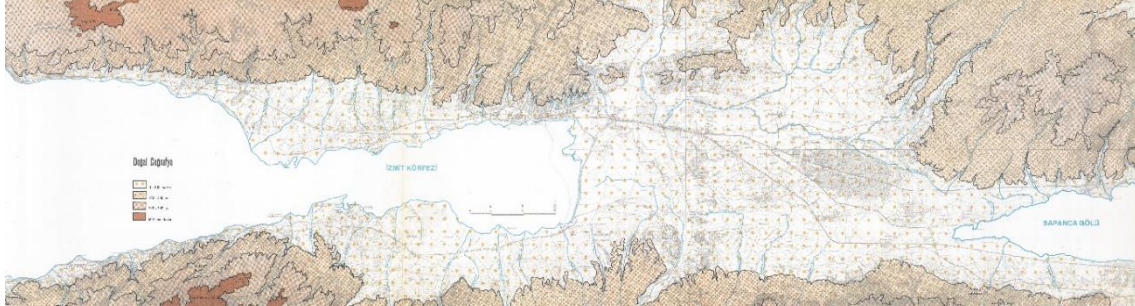

Şekil 2: Sulak alan koruma bölgelerinin işlenmiş olduğu 2005 tarihli ortofoto (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

İlgili mevzuat doğrultusunda 2008 yılında sulak alan büyüklüğü tampon bölge ile birlikte yaklaşık 95 ha olarak belirlense de gerçekte İzmit kenti, kıyıları, İzmit Körfezi ve dağlık yapısı, Sapanca Gölü ile Kullar Ovası üzerinden bağlantısı nedeni ile körfeze akan akarsular paralelinde alüvyon zemin yapısına sahip, bataklık ve sazlıkların iç kesimlerde bile yer seçtiği bir yerleşim özelliğine sahiptir.

1970 yılında İller Bankası İ. Pl. Ve Yapı D. Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğüne o dönemde İzmit'in planlaması için yapılan yarışma için toplanan verilerin bir araya getirildiği, İzmit ve yakın çevresi için detaylı araştırmaların yer aldığı İzmit Analitik Etütleri Kitabı'nın sırası ile 25, 32, 36 ve 40. Sayfalarında yer alan doğal coğrafya, morfografya,

İzmit Körfezi derinlik ve jeolojik durum haritalarından da anlaşılacağı üzere İzmit Körfezi ve çevresi Sapanca Gölü'ne kadar alüvyon zemin yapısına sahip, düz ve düze yakın bir yükseklikte, birçok derenin geçtiği, alüvyon zemin yapısına sahiptir (Şekil 3, 4, 5 ve 6).

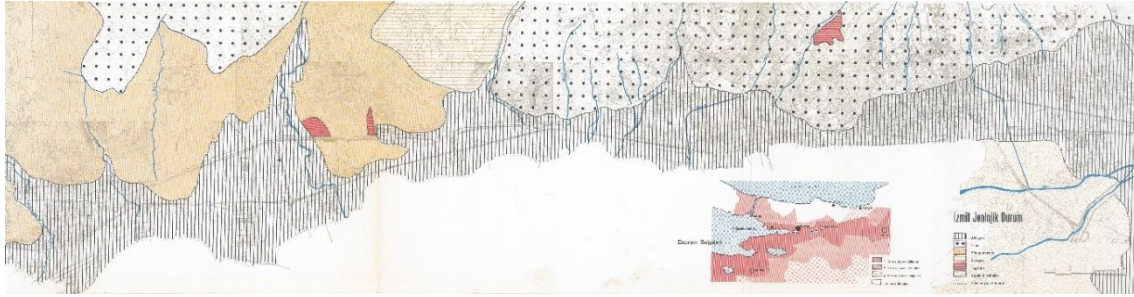
Şekil 3: Doğal coğrafya haritası (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.25)

Şekil 4: Doğal coğrafya haritası (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.32)

Şekil 5: İzmit Körfezi derinlik haritası (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.36)

Şekil 6: Jeolojik durum haritası (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.40)

Bahse konu haritalar incelendiğinde günümüzde TÜPRAŞ İzmit Rafinerisi ve birçok petrol firmasının yer aldığı Kocaeli Körfez Enerji Bölgesi'nin konumlu olduğu Körfez İlçesi Yarımca Bölgesi ile Ford Otosan A.Ş. ile Kocaeli Serbest Bölge'nin konumlu olduğu Başiskele ve Gölcük İlçesi sınırındaki alanların da İzmit Körfezi Sulak Alan Bölgesi ile benzer nitelikte olduğu, bu durumun kuşların alternatif duraklama alanı haline gelen Körfez Enerji Bölgesi'nin sınırındaki Fener Gölü üzerinden de okunabildiği görülmektedir (Şekil 7).

Şekil 7: Kocaeli Körfezi Enerji Bölgesi ve Fener Gölü - 2021 yılı uydufoto [URL-9].

İzmit Körfezi Sulak Alanını besleyen iki dere ve bir kanal bulunmaktadır: Sarı Dere, Kiraz Deresi³ ve Kullar Kanalı. İzmit Körfezi bitimi ile Kullar Ovası bağlantı bölgesi, kuzeyinden geçen Sarı Dere ve Kiraz Dere⁴, güneyinden geçen Kullar Kanalı nedeni ile zaman içerisinde derelerin beraberinde getirdiği alüvyonlar ile oluşan, bataklık ve sazlık alanların yoğunluklu olarak yer aldığı bir bölge haline gelmiştir. İzmit Analitik Etütleri Kitabında Kiraz Dere ile ilgili olarak *“D.S.İ.’nce, dere üzerinde 5 km. uzunluğunda bir kanal yapılmıştır.”* ifadesi yer almaktadır. Suyunun yaz – kış akması nedeniyle dereden sulama için faydalanılmakla birlikte, Polat Sökmen’in plan açıklama raporunda *“DSİ tarafından yapılan derivasyon⁵ kanalı bu kesimdeki bataklık alanları kurutmak amacı ile inşa edilmiştir”* ifadesi yer almakta (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.24), böylelikle Kullar kanalının açılma nedeninin gerçekte iç kesimlere kadar devam eden bataklık alanların kurutulması olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bunun yeni bir durum olmadığı, bir sonraki bölümde de değinileceği üzere sulak alanın çok uzun süre bataklık alan ile eş tutulduğu ve kurutulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Sulak arazi ve sazlıkların, *“ilgili mevzuat doğrultusunda İzmit Körfezi bitimi ile Kullar Ovası bağlantı bölgesini kapsayacak şekilde belirlenen sınırları”* dışında, iç kesimlere

³ Kadastro haritalarında bu iki dere Eski ve Yeni Kilez Deresi olarak geçmektedir.

⁴ Derelerin isimleri zaman içerisinde hazırlanan halihazır haritalarda değişmekle birlikte, çalışmaya esas olarak 1969 tarihli İzmit Analitik Etütleri Kitabı’ndaki isimler esas alınmıştır. Sulak Alanı besleyen ana derelerden biri olan Kiraz Deresi ile ilgili İzmit Analitik Etüt Kitabı’nda *“... Sapanca Gölü’nün güney batısındaki dağlık arazinin sularını toplamaktadır. Yuvacık kasabasını geçtikten sonra kuzey ve batıya doğru İzmit Ovasını kat ederek İzmit Körfezi’ne dökülür. Sularını topladığı alan 280 km²’dir. Derenin toplam akımının mühim bir kısmı, ani taşkınlardan meydana geldiğinden akışın düzenlenmesinde büyük bir depolama rezervuarına ihtiyaç vardır. Debisi 210 m³/sn.’dir.”* ifadeleri yer almaktadır. Kiraz Dere ve Serin Dere İzmit İlçesi sınırları dahilinde birleşerek Çuhane Deresi adını alıp, İzmit Körfezi’nden Marmara Denizi’ne dökülürler. Kullar ve Çuhane Ovaları Kiraz Dere’nin getirdiği alüvyonlarla meydana gelmiş verimli ovalardır (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.27; Üzmez 2008, s.8; Deniz 2020, s.11).

⁵ Derivasyon, suyu bir yerden başka bir yere taşımak için kullanılan açık kanal yapısıdır.

kadar devam ettiği arazide yerinde yapılan gözlemler sonucunda olduğu gibi hava fotoğraflarından da görülebilmektedir. Ancak meri mevzuat kapsamında sınırları belirlenen sulak alanın geri sahası günümüzde imarlı ve büyük ölçüde yapılaşmıştır.

3. İzmit Kent Planlaması ve Sulak Alan Bölgesine İlişkin Plan Kararları

İzmit Körfezi Sulak Alanı geri sahası, günümüzde yapılaşmış bir bölge niteliği taşımaktadır ve bölgedeki yapıların önemli bir bölümü, süreç içerisinde İzmit için yapılan planlar doğrultusunda bölgede yer seçen üretim tesislerinden, alışveriş merkezlerinden ve de büyük kamu yapılarından oluşmaktadır.

Geçmişine bakıldığında, bölgenin 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan sanayileşme hareketleri ile birlikte başlayan ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında devam eden planlama çalışmaları kapsamında, 19. yüzyılın son çeyreğinden günümüze değin İzmit için yapılan planlarda "**Endüstri Bölgesi**" olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir.

1889 yılında Osmanlı Devletince İzmit Körfezi'nin bitimindeki bataklıkların kurutulup sanayiye tahsis edilmesi için İngiliz Kraliyet firmasına fermanla izin verilmiştir (Şekil 8). Bu fermana dayanılarak arazinin kurutulması, kısmen denizin doldurulması ile İzmit şehrinin çok yakın gelecekte Yakın Doğu'nun Manchester'ı, Birmingham'ı olacağı öne sürülmüştür⁶. Bu amaçla hazırlanan raporda;

- *Limanı, deniz ve kara yolu bağlantılarıyla, ticari ve askeri konumu dikkate alınarak yapılan demiryolu planlarına göre İzmit'in 2. İstanbul olmak yolunda olduğu,*
- *Demiryolu ve deniz yolu bağlantısı olan ve döneminin en önemli kara yollarının kavşağında bulunan İzmit'in ticaret hayatında büyük gelecek vaat ettiği,*
- *İstanbul'dan Anadolu'ya ulaşan demiryolunun, İzmit'i denizden olduğu kadar karadan da Anadolu'nun depolama yeri haline getireceği, Basra'ya kadar uzanan ve İzmit'i Hindistan'a bağlayan demiryolu güzergâhlarıyla İzmit'in büyük ticari ve politik önem kazanacağı,*

ifade edilmiştir. Bu doğrultuda yine aynı yıl Körfezin sonundaki bataklıklar kurutulmuş, ancak Sapanca ve Adapazarı çevresinde, Sakarya nehri ve diğer akarsuların taşması ile bataklıklar oluşmaya devam etmiştir (Kaya 2009, s.52-54; Avdan 2009, s.73-74,159-163; Öztüre 1981, s.144-148).

⁶ Kurutulacak alanlarda rıhtım, iskele, fabrikalar inşaa edilmesi için verilen fermanla 39.675 dönümlük arazi ihya edilerek denizden 3.985 dönüm toprak kazanılacağı belirtilmiştir (Kaya 2009, s.53-54).

Şekil 8: Ferman (Kaya 2009, s.53-54)

1930'lu yıllara gelindiğinde, o döneme kadar projelendirilen ancak kurutulamayan, hatta İzmit'in adını sıtmalığa çıkararak, bataklık olarak nitelendirilen ancak aslında sulak alan niteliği taşıyan Kiliz Ovası için (Resim 1),

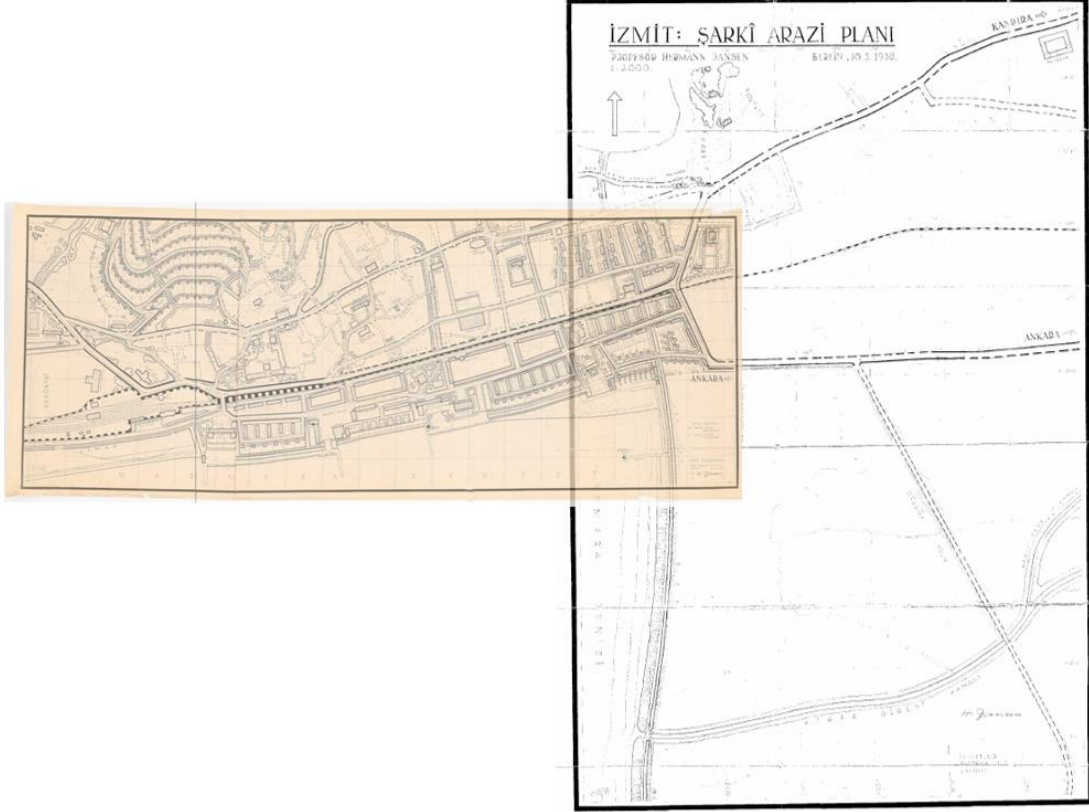
- **Bataklığın kurutulması**⁷ projelendirilmiş, bentler, dere banketleri yapılmış,
- Adapazarı ve İzmit'te **ilk elektrik (motorla elde edilen) fabrikası** açılmış,
- Tarım alanında ilin ilk **fidanlığı**, **kozacılık** önemli ihracat malı olduğu için **dutluğu**, hayvancılığın iyileştirilmesi için **aygır deposu** kurulmuş,
- **Kağıt sanayinin** İzmit yöresinde kurulmasının temelleri atılmıştır (Avdan 2009, s.79; Öztüre 1981, s.151-153; Kanık 2019, s.86) [URL-10].

⁷ Ancak mülkiyet ile ilgili bazı iddialar, çıkarları bozulan insanların aleyhte çalışmaları sonucu bataklığın kurutulması işi yarıda kalmış, 35 yıl sonrası da burası bataklıktan kurtulamamış, daha sonra başa gelen yöneticilerin kayıtsızlığından ötürü, Belediye ile Özel İdare'ye ait olması gereken 40-50.000 dekarlık arazi hiçbir ilgisi olmayanlarca ziyan edilmiştir (Avdan 2009, s.78; Öztüre 1981, s.149-150).

Resim 1: 19. Yüzyıl Başında İzmit Merkez ve Sulak Alan Bölgesini Gösterir Fotoğraf [URL-11]

Dönemin Belediye Başkanı Kemal Öz tarafından Ankara'nın imar planını hazırlayan Hermann Jansen İzmit için de bir plan yapması amacı ile davet edilmiştir. Jansen 1934 yılında bir ön rapor yayımlamış ve 1935 yılında kentin imar planını hazırlamıştır. Daha sonra bu plan belediyenin görüşleri doğrultusunda revize edilmiş ve 1939 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planda Jansen İzmit'in "**sanayi kenti olmaması gerektiği**"nin altını çizmiş ve İzmit'in kimliğini "**Sahil Kenti**" olarak belirlemiş, kentin körfez kıyılarını yeşil ve kamusal alan ağırlıklı planlamıştır (Şekil 9). Planda kentin sınırları batıda SEKA Fabrikası, doğuda İzmit Körfezi'nin bitimindeki ve günümüzde sulak alanın bulunduğu bataklık alanlar olarak tariflenmiştir. Jansen planında bataklık alanları doğal karakteri ile korumuş, kıyı boyunca bir promenat alanı oluşturmuş, set önermiş ve plajla bağlantılı olarak atlama iskelesi planlamış, bu alan için bir kullanım kararı getirmemiştir (Avdan 2009, s.100-101; Kanık 2019, s.89).

Şekil 9: Hermann Jansen Planı [URL-12].

1948 yılında Kemal Ahmet Aru tarafından yarışma projesi olarak hazırlanan ve 08.05.1953 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli İzmir Umumi Planı ve 1/1000 ölçekli İzmir Kenti Tatbikat Planı'nın ana hedefi "**mevcut fiziksel alanın düzenlenmesi**" olarak belirlenmiştir (Şekil 10, 11 ve 12). Yerleşimin sınırları 1930'lu yıllarda olduğu gibi batıda SEKA Fabrikası, doğuda körfezin bitimindeki bataklık alanlar ile sınırlı tutulmuş; bataklık alanlar bu planda "**Endüstri ve Liman Bölgesi**" olarak belirlenmiştir. Aru Planının Jansen planı ile arasındaki en büyük fark, bir önceki planda "**Sahil Kenti**" kimliğine sahip olacak şekilde kamusal ve yeşil alanların planlandığı kentin merkezi ile sahil arasından geçirilen ve İstanbul ile Anadolu'nun ana bağlantı aksı olması planlanan E-5 Karayolu'nun (D-100) planlara işlenmiş olmasıdır. Bu yol günümüzde kent ile kıyı arasında bariyer görevi gören yoğun bir aks halini almış olması yanında ekolojik açıdan da denizin doldurulması ile elde edildiğinden kıyı karakterinin bozulmasında önemli bir rol oynamıştır (Kanık 2019, s.95-96).

Şekil 10: İzmit Müstakbel İmar Planı (1948 – yarışma projesi) Kemal Ahmet Aru – Gündüz Özdeş (Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi arşivinden temin edilmiştir)

Şekil 11: 1/5000 İzmit Umumi Planı (1953) (Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi arşivinden temin edilmiştir)

Şekil 12: 1/5000 İzmit Umumi Planı (1953) – Sulak Alan ve geri sahası (Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi arşivinden temin edilmiştir)

1934 – 1952 yılları arasında ülkedeki sanayileşme hareketlerine yön vermesi için yapılan sanayi planlarından 1948-1952 tarihlerini hedefleyen II. Beş Yıllık Sanayi Planı ile İzmit Körfezi kıyılarında azot fabrikaları ve petrol rafinerileri kurulmaya başlamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde planlı kalkınma dönemine geçilmesi ile birlikte ülke, bölge ve İstanbul odaklı yapılan planlarla⁸ İstanbul sanayisinin Kocaeli'ne kaydırılması sonucu Kocaeli hızlı bir sanayileşme sürecine girmiş, E-5 Karayolu bu bağlamda sanayinin yer seçtiği başlıca aks olmuştur (Kanık 2019, s.86-87) (Resim 2).

⁸ 1955 İstanbul Sanayi Bölge Planı, 1963 Doğu Marmara Bölge Planı, 1963 yılında başlayan Beş Yıllık Kalkınma Planları, 1966 İstanbul Sanayi Alanları Nazım İmar Planı.

Resim 2: Sulak Alan (1958 yılı) (Turgay 2007)

1970'li yıllara kadar fazla bir yayılım göstermeyen ve tarihsel süreçteki kentsel gelişim sınırları çok değişmeyen İzmit de, il genelinde olduğu gibi, 1970'li yıllardan itibaren sanayinin gelişimine paralel olarak kuzey-güney ve doğu-batı yönünde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu dönem de 1950'li yıllar gibi kent planlarının yarışma ile elde edildiği yıllar olup, 1970 yılında İller Bankası tarafından İzmit İmar Planı yarışması açılmış ve yarışma öncesinde plana altlık oluşturmak üzere kent ile ilgili detaylı bilgilerin yer aldığı İzmit Analitik Etütler Kitabı yayımlanmıştır. Yarışmada birincilik ödülünü kazanan Polat Sökmen'in hazırladığı 02.03.1972 tarihinde onaylanan 1/20.000 ölçekli çevre düzeni ve 1/5.000 ölçekli nazım imar planlarında İzmit'in kimliği **“Sanayi Kenti”** olarak belirlenmiş, plan hedefi düzenli, organize ve kontrollü bir sanayi gelişimi doğrultusunda **“Kentsel alanı daha rasyonel kullanan, yaşantı standardı daha yüksek ve özellikle daha ileri derecede organize olmuş bir kent”** olarak tanımlanmıştır (Sökmen 1972, s.38; Avdan 2009, s.125; Kanık 2019, s.97-98) (Şekil 13).

Plana altlık oluşturan etüt kitabında sanayi ile ilgili olarak, İzmit ve yakın çevresinde yer alan sanayinin, İstanbul sanayinin bir desantralizasyonu olduğu belirtilerek, ulaştırma olanakları, İstanbul piyasasına yakınlık, Anadolu'ya bağlantı, su ve enerji imkânları, arazi ucuzluğu gibi etkenlerin sanayinin gelişimini sağladığı ifade edilmektedir¹⁰. Yine kitapta İzmit'in sanayi kuruluş yeri olarak önem kazanmasının **ülkesel fiziki planlama kararları sonucu olmadığı, tekil firmaların yer seçiminde burayı diğer yerlere göre üstün bulmaları sonucu bu gelişmenin gerçekleştiği** tespiti dikkat çekmektedir (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.95; Avdan 2009, s.115).

1972 yılında İmar ve İskân Bakanlığınca onaylanan **“İzmit Çevre Düzeni ve Nazım Plan Raporu”**nda; planın İstanbul'un yükünü hafifletmek için **sanayi barajı** olarak seçilmiş İzmit'te sanayinin kentte doğurduğu ve doğuracağı olumsuzluklara karşı bir savunma planı olması, ancak bu savunmanın **“Sanayiye Karşı Değil Sanayiye Rağmen”** olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Planda, sanayi yerleşmeleri yer seçiminde; batıda belli bir ölçü içinde dondurulması zorunlu görülen sanayi alanlarına karşılık, ilk etapta doğuda Köseköy ve daha sonra alternatif olarak Kullar bölgelerinde, yer yer organize sanayi alanları olarak örgütlenmesi öngörülen sanayi yerleşme grupları düşünülmüştür (Sökmen 1972, s.6-7; Avdan 2009, s. 127; Kanık 2019, s.99).

İller Bankası İskan Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü'nce hazırlanan 1970 yılı tarihli **“İzmit Analitik Etütleri”** kitabındaki görseller incelendiğinde, bölgenin 1980 yılı öncesinde plansız ve yapılaşmamış olduğu; Polat Sökmen tarafından yapılan ve İller Bankası tarafından onaylanan planlarda günümüzde **“Sulak Alan”** olarak ilan edilmiş alanın kuzey kısmının sazlık niteliği taşıdığı ve bu alanda **“Fuar Alanı”**, **“Rekreasyon Alanı”** ve **“Suni Göl”** oluşturulmasının planlandığı görülmektedir.

Sökmen, plan raporunda mevcut fuar alanının Kilez Deresi'nin güneyine kaydırılması ve boşalan fuar alanının kültürel tesisler için ayrılması konusunda yarışma jürisinin tavsiyesini dikkate alınarak bu kesimin yeniden düzenlendiğini belirtmektedir. **Kilez Deresi'nin güneyindeki alanın yerleşmeye uygun hale getirilmesinin mali açıdan güç olması ve zaman gerektirmesi nedeniyle, bu öngörünün ancak bölüm bölüm gerçekleştirilebileceği**, fuar alanının da ancak zaman içinde esnek bir uygulama ile kültür tesisleri alanına dönüşebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla fuar alanında geçiş dönemi süresinde hem fuar hem de devamlı kültür faaliyetleri için kullanılabilir karakterde çok yönlü tesislere yer verilmesinin en gerçekçi tutum olacağı belirtilmektedir. Kaba şekli ile mevcut olan gölün yapılacak tesisler arasında görsel birteliklelik sağlayacak bir peyzaj elemanı olarak kullanılması düşünülmüştür. Fuar alanının kara yoluna bakan kesiminde, normal zamanlarda otopark olarak kullanılacak törenlerin yapılabileceği bir resmi geçit pisti öngörülmüştür. Kilez Deresi'nin güneyinde ise, yeni fuar alanının da içinde bulunduğu 250 ha alanın ağaçlandırılarak rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi önerilmiştir (Sökmen 1972, s.57-59; Avdan 2009, s.133).

¹⁰ İzmit Analitik Etütleri, kent imar planının elde edilmesi için, Türk mimar, mühendis şehircileri arasında açılan yarışma nedeni ile yarışmacılara verilmek üzere 1970 yılında hazırlanmıştır. Bu araştırma; İzmit'in, ülke ve bulunduğu bölgedeki yeri, doğal yapısı, nüfus durumu, ekonomik ve sosyal dokusu ve donatımı ile diğer özelliklerine ait çeşitli bilgileri kapsamaktadır. Sadece plançı için değil geleceğin araştırmacılarına da tarihsel ve istatistik kaynak olması ana ilke olarak kabul edilen çalışma bu amacına ulaşmıştır. Çalışmanın verileri 1968 yılına ait olmakla birlikte yayınlandığı 1970 yılına kadar olan önemli değişikliklerin verileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Önceki yıllardaki imar planı çalışmalarında çalışma konusu İzmit kent merkezi çalışma konusu iken 1970 yılında yarışma için hazırlanan İzmit Analitik Etütlerinde ilk kez İzmit'in, çevresiyle birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır; Kocaeli, İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi içindeki konumu irdelenmiştir (İzmit Analitik Etütleri Kitabı 1970, s.VII; Avdan 2009, s.114-115)

Raporda,

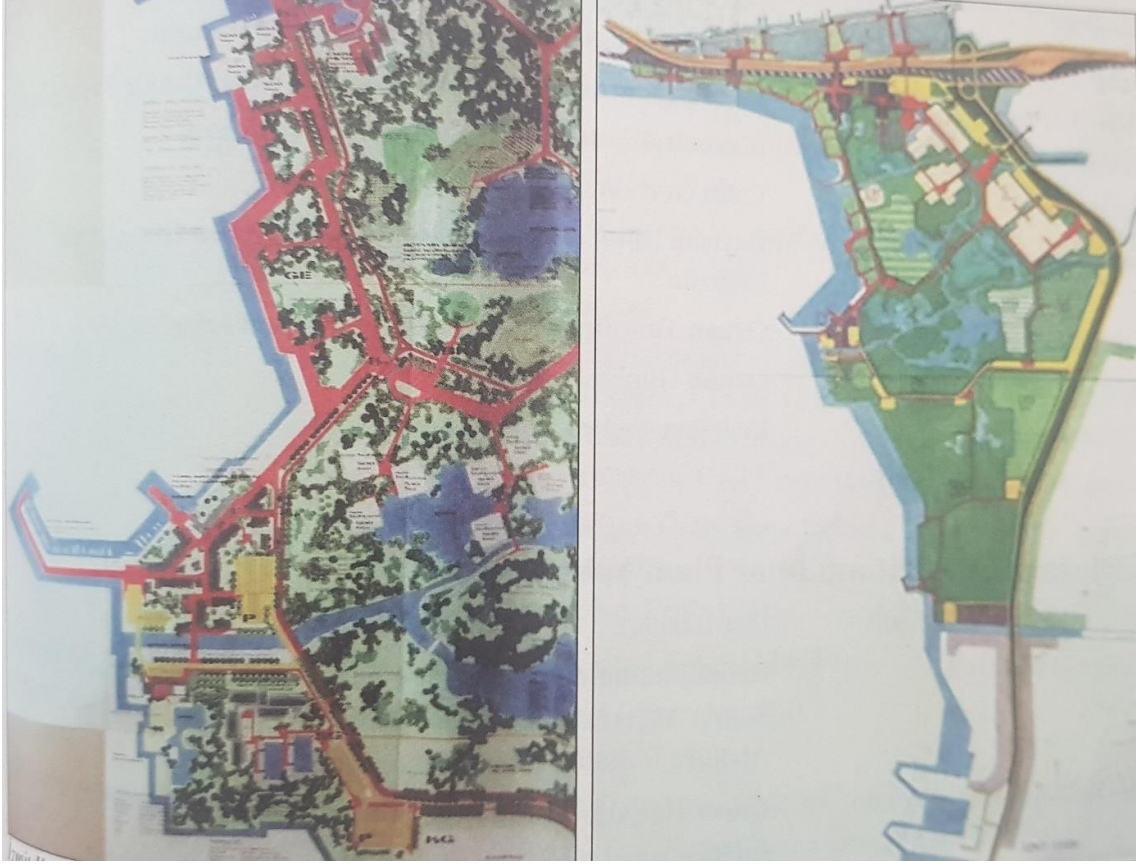
- İzmit Ticaret ve Sanayi Odası ile Belediye arasında yapılan protokol ile kurulmuş olan Fuar Komitesi tarafından düzenlenen Kocaeli Fuarı'nın, sonraki yıllarda Ortadoğu ve Balkanlar çapında bir sanayi fuarı seviyesine getirilmesinin öngörülmekte olduğu ifade edilerek yeni fuar alanının çok yönlü faaliyetleri kapsayacak yeşil bir alanın içinde yer almasının, geliştiği ölçüde genişleme olacağını da tanıyacağı, ancak bu alanların öncelikle bir doğa parçası olarak kazanılması ve ağaçlandırılması gerektiği,
- Böylece Sanayi Fuarı hangi ölçekte gerçekleşirse gerçekleşsin bu bölgede geniş ve kıymetli bir rekreasyon alanının kazanılmış olacağı,
- Dolayısıyla buradaki öncelikli sorunun araziyi kurutma ve doldurma eylemi olduğu,
- DSİ tarafından yapılan derivasyon kanalının bu kesimdeki bataklık alanları kurutmak amacı ile inşa edildiği, denizin bu kesimde sığ olmasının doldurma işlemini kolaylaştıracağı,
- Bataklık olan bu alanlar iyileştirilirken, Kilez Deresi'nin kuzeyindeki kültür tesisleri alanında öngörülenden daha büyük bir suni göl yapılabilceği,
- Bu göl çevresinde geliştirilecek bir tür şehir ormanı içinde hayvanat ve botanik bahçeleri, açık ve kapalı oyun sahaları, boş zamanları değerlendirme tesisleri, açık hava amfisi, lunapark ve çocuk bahçeleri gibi kentsel rekreasyon elemanlarının düzenlenebileceği

ifade edilmektedir (Sökmen 1972, s.59-61; Avdan 2009, s.133).

Yine raporda bu rekreasyon alanının, güneyde önerilen İzmit İskelesi ve depolama sahasına kadar dayanması öngörülmüştür. Bu bölgeden geçen Gölcük Yolu'nun ise bir kesimden sonraki kısmının bu alanların dışına daha doğuya kaydırılarak yeni yeni düzenlenecek kara yoluna bağlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca kentin doğu kesimindeki hizmetlerin ve boş zamanları değerlendirme faaliyetlerinin Kullar'a doğru gelişmelerinin mümkün olduğuna işaret edilmektedir (Sökmen 1972, s.59-61; Avdan 2009, s.133).

Alanın rekreatif amaçlı kullanımlara yer verecek şekilde planlanması olumlu olmakla birlikte, aynı bölgenin güney kesiminin yeni iskele ve geri sahasında depolama alanı olarak belirlenmesi, Kullar kesiminde ise sanayi alanlarının planlanmış olması, kentin gelişimi ve o yıllarda sanayinin organize olarak yer seçme eğilimi nedeniyle bölgenin de sanayi odaklı gelişiminin önünü açmıştır. Öte yandan ne yazık ki planın mevcut fuar ve günümüzdeki sulak alanı kapsayan bölge için öngörülerini gerçekleştirilememiştir.

1977 yılında İller Bankası tarafından İzmit Kıyı Kesimi Kültür, Fuar ve Rekreasyon Alanı Planlaması Yarışması açılmıştır. Yarışma ile İzmit Körfezi'nin sonundaki kıyı kesimini çevreleyen alanların bir bütün olarak ele alınıp düzenlenmesi ve bu düzenlemenin konu ile ilgili kent bütünü plan çalışmalarına, ilişkiler düzeni ile eşgüdüm içinde olması hedeflenmiştir (Planlama Dergisi, 2011) (Şekil 14) (Resim 3 ve 4).

Şekil 14: İzmit Kıyı Kesimi Kültür, Fuar ve Rekreasyon alanları Planlaması Yarışması (1977)
(İller Bankası İmar Planlama Dairesi Başkanlığı)

Resim 3: Sulak Alan ve İzmit Sanayi Fuar Alanı 1970'li yıllar (Turgay 2007)

Resim 4: Sulak Alan ve İzmit Sanayi Fuar Alanı 1970'li yıllar (Turgay 2007)

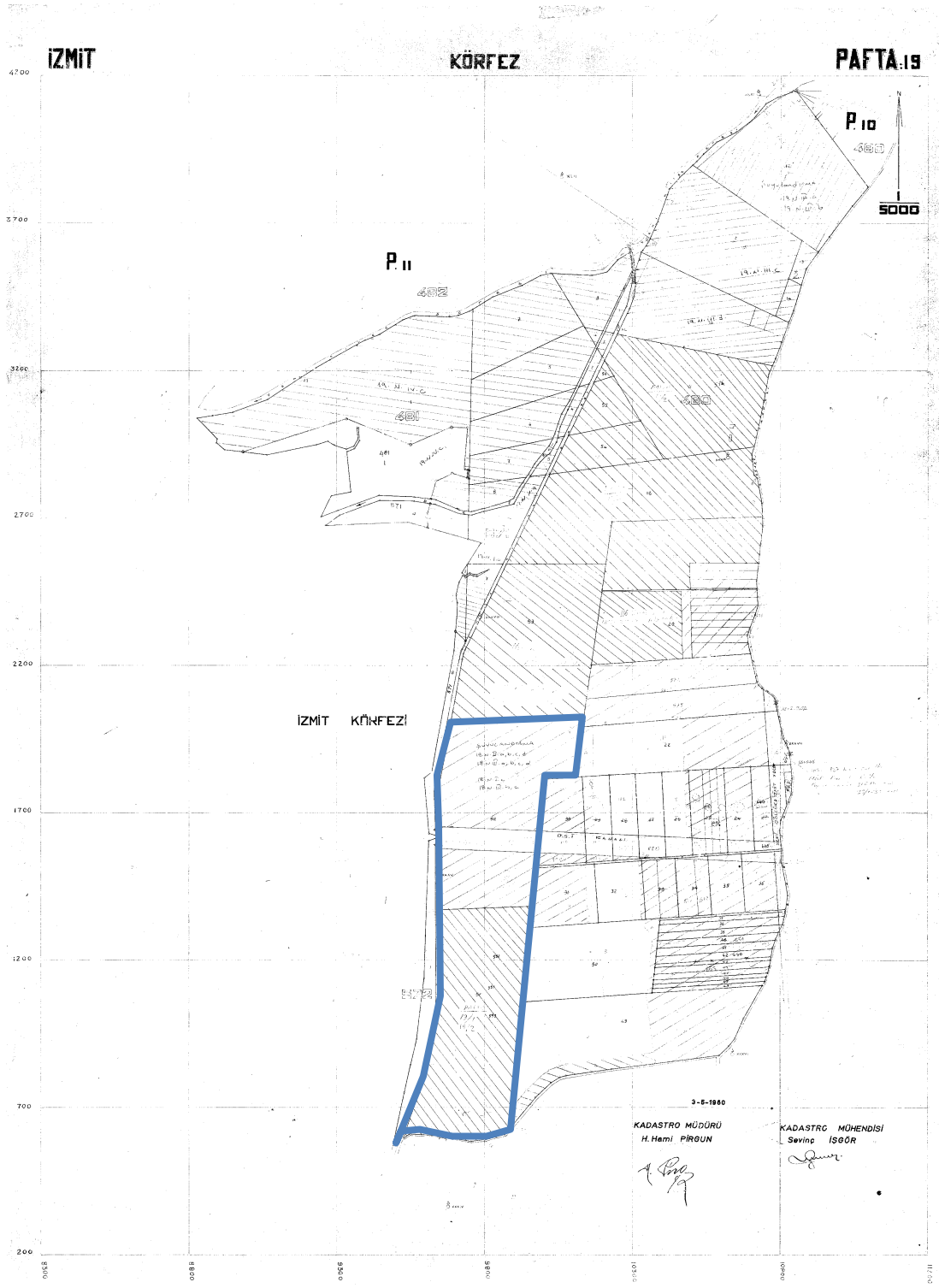
1980'li yıllara gelindiğinde, şehirleşmenin ivme kazanması ile yerleşim birimlerinin içerisinde kalan ve günümüzde Perşembe Pazarı olarak bilinen bölgedeki küçük sanayi sitesine taşınacağı yeni bir alan bulunması gereksinimi ortaya çıkmıştır. Polat Sökmen tarafından yapılan planlarda yarışma alanının devamı niteliğindeki güney kesiminde **“Liman Ve Depolama Sahaları”**nın yer almasının ön görülmesine paralel olarak İller Bankası tarafından 31.07.1984 yılında onaylanan planlarda sulak alanın hemen bitişiğindeki bölge küçük sanayi alanı olarak gösterilmiştir ve bu da bölgede ağır sanayinin yer seçmesine yol açan bir planlamayı beraberinde getirmiştir.

Özetle 19. yüzyıldan itibaren bataklıkların kurutulması bölgenin endüstri ve liman alanı olarak planlanması hedefi yaklaşık 100 yıl sonra 1980'li yılların sonuna gelindiğinde bölgede sanayi ve depolama alanlarının yer almaya başlaması ile birlikte gerçekleştirilmeye başlamıştır. Planlar ile birlikte bölgede mülkiyet yapısı da değişmeye, bir zamanlar ağaçlandırılması ve rekreatif amaçlı düzenlenmesi öngörülen araziler özel mülkiyete konu olmaya başlamıştır. Bu durum günümüzde bölgenin korunması açısından bir başka sorunu gündeme getirmekte, sanayi vasıflı arsaların satış ve

kamulaştırma bedelinin yüksek olması, bölgenin kamunun eline geçmesinde ve 1970'lerde öngörülen kullanımların bölgede oluşturulmasının önünde sorun teşkil etmektedir.

1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin Ramsar Sözleşmesi'ne de taraf olması ile ülke genelinde koruma alanları belirlenmeye başlamıştır. Kocaeli Fuarı'nın 01.03.1994 tarih ve 02/1361 sayılı İzmit Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na ithafen yazısı ile Gölcük yolu sahilinde, kıyıların doğal halde bulunduğu bölgelerin, göçmen kuşlar tarafından ziyaret edildiği ve konaklama yaptıklarının gözlemlendiği, doğal dengeyi korumak amacıyla fuar gelişme alanları içinde sayılan bu bölgenin bir kuş koruma alanı tesis edilmesi, doğal çevre kuş ve çevre turizmi bakımından yararlı olacağı ifade edilerek, Körfez Mahallesi, 18 paftada taranarak işaretlenen bir bölümü doğal dolgu ve eski Gölcük Yoluna cephesi 700 metre olan, yaklaşık 400.000 m² alanın koruma bölgesi ilan edilmesi için yazı yazıldığı, yine Kocaeli Fuarı'nın 07.07.1994 tarih ve Ref:02/1434 sayılı yazısından anlaşılacağı üzere, İzmit Büyükşehir Belediye Encümeni'nin 01.03.1994 tarih ve 1361 sayılı yazısı ile Fuar Gelişme Alanları içinde olup, 18 paftaya isabet eden eski Gölcük Yolu batısındaki doğal dolgu alanları ve bir bölümü su yüzü yaklaşık 400.000 m² büyüklüğündeki alan "**Kuş Koruma ve Park Alanı**" ilan edildiği anlaşılmaktadır. Bahse konu yazıda yapılan akademik çalışmalar sonucunda, bu alana mücavir olup, eski Gölcük yolunun doğusunda kalan ve depolama ve küçük sanayi olarak tefrik edilen 19 pafta 572 adaya isabet eden alanların da tatlı su kuşlarının barınağı olması nedeni ile koruma altına alınması gerekliliğinin ortaya çıktığı, ancak bu alanların özel mülkiyete konu olması nedeni ile kamulaştırılması ve imar planı değişikliği yapılarak park ve koruma bölgesi ilan edilebilmesi için Büyükşehir Belediye Meclisince karar alınması gerektiği, 19 pafta 572 adada bulunan 113-115-589-590-591-592 parselleri kapsayan 300.000 m² büyüklüğündeki bu alanın¹¹ (Şekil 15) İzmit'e kazandırılacak evrensel değerdeki eserlerden sayılacak deniz, göl, dere gibi coğrafi avantajlara sahip olması nedeni ile örneği bulunmayan, ayrıca göçmen su kuşları için Manyas'tan sonra ilk güvenli koruma bölgesi olacağı ifade edilmiştir. Ancak mülga Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Milli Parklar Dairesi Başkanlığı'nın 27.03.1995 tarih ve 11679 sayılı yazısı ile incelemeler sonucunda bahsi geçen yörede gerekli koruma hizmetlerinin İzmit Fuar Müdürlüğü'nce sürdürüldüğü, anılan yörenin 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda adı geçen koruma statüleri kriterlerine uygun olmadığı belirtilmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir).

¹¹ Bahse konu bölge Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği uyarınca, Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun 27.03.2008 tarihli 2008 yılı 1. Olağan Toplantısında sınırları belirlenen İzmit Körfezi Sulak Alanı'nın özel hüküm bölgesine denk gelmekte olup, 2021 yılında bu alanın özel hüküm bölgesi kararı kaldırılmıştır. Ancak meri mevzuat kapsamında sulak alanlar "Tabii veya suni, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerleri" olarak tanımlanmakta, bu kapsamda bahse konu alan sahip olduğu özellikler itibari ile diğer sulak alan olarak kabul edilerek, ilgili yönetmelik kapsamında koruma altına alınmalı, yine ilgili yönetmelik kapsamında uygulama yapılmalıdır.

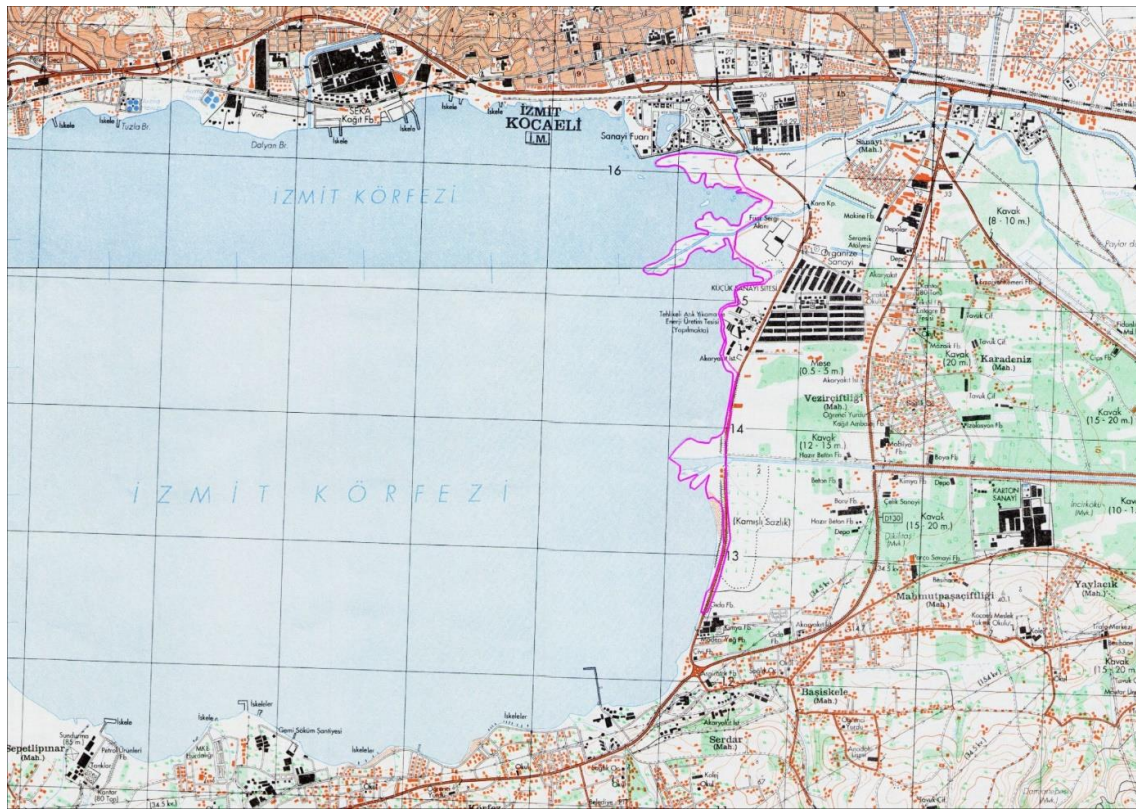

Şekil 15: Kadastro paftasında işli öneri koruma alanı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

Söz konusu alanın yakın çevresindeki mevcut sanayi tesisleri ve bunlara yenilerinin eklenmesi, kentin gelişiminin bu alana doğru kayması ile birlikte bölge ve yakın çevresinde oluşturulan Yahya Kaptan Toplu Konut Bölgesi, Yuvam Akarca konutları gibi

büyük ölçekli konut projelerinin hayata geçirilmesi gerek konut alanlarına gerekse sanayi alanlarına hizmet edecek bir arıtma tesisine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda daha önce Seka Kavaklığının bulunduğu alan planlarda “**Arıtma Tesisi**” olarak düzenlenmiş, Sarı Dere ile Kiraz Deresi ıslah projeleri hazırlanmış, söz konusu proje Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 1. Bölge Müdürlüğü Proje ve İnşaat Şube Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile İzmit Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 08.07.1996 tarih ve 96/129 sayılı kararı ile onaylanmıştır. 24.11.1996 yılında ise İzmit'in doğu kesimindeki yaklaşık 35 fabrikanın endüstriyel atık suyu ile Yahya Kaptan Mahallesi, Uzuntarla, Yuvam Akarca konutlarından gelen evsel atık suları arıtmak amacıyla İSU 42 Evler Atıksu Arıtma Tesisi kurulmuş ve derelerin ıslahı tamamlanmıştır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2013).

Haritalardan da anlaşılacağı üzere, Kiraz Deresi ve Sarı Dere 1997 tarihli 1/25.000 ölçekli halihazır haritada görünen alüvyon alanların oluşmasının başlıca nedeni iken, derelerin aynı yıl ıslahı ile birlikte kıyı çizgisi değişmeye başlamış, sazlık ve bataklık alanlar süreç içerisinde kaybolmaya yüz tutmuştur. 1999 ve 2005 tarihli hava fotoğrafları incelendiğinde alanın dere ıslahı sonrasında sahip olduğu niteliği kaybettiği daha net bir şekilde anlaşılacaktır (Şekil 16 ve 17).

Şekil 16: 1997 yılı halihazır haritası (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

Şekil 17: 1999 yılı (solda – siyah beyaz) ortofoto ve 2005 yılı (sağda - renkli) uydu foto (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

Alanın sulak alan niteliğinin bozulmasındaki nedenlerden biri de 1999 depremi ile bu bölgede alüvyon alanın çökerek denize gömülmesi ve deprem sonrasında oluşan molozların kontrolsüzce alana ve denize dökülmesi sonucu oluşan dolgu alanları ile yine depremde oturduğu binanın yıkılması ya da hasar görmesi sonucu evsiz kalmış kişi ve aileler için prefabrik evlerden oluşan yerleşim alanlarının bu bölgeye kurulmasıdır.

Kentin hemen yanı başında yer almasına karşın zemin yapısı nedeni ile küçük sanayi siteleri dışında yapılaşmanın olmadığı bölge, 1990'lı yılların sonunda alışveriş merkezi, üniversite kampüsü, otel, akaryakıt istasyonu gibi kullanımların yer seçmesinin ön görüldüğü ve bu doğrultuda kente eklenmeye çalışılan bir bölge haline gelmiştir. Bu amaçla 1997 yılında Yükseliş Otel¹², 1997 yılında Outlet Center, 1998 yılında İnterteks Fuar Alanı, 1999 depremi sonrasında Arslanbey Kampüsü'nün fay hattı üzerinde yer alması nedeni ile bu alanda yer seçmekten vazgeçen ve bazı fakülte yapıları zarar gören KOÜ bu alanda Vinsan Yerleşkesi adı altında yer seçmiştir [URL-14] (Resim 5, 6 ve 7).

¹² 1997 yılında İzmit'in ilk 5 yıldızlı oteli olarak yapılmaya başlanan otel, 1999 depremi nedeni ile 11 olan kat sayısının 9'a indirilmesi sonrasında 2001 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. [URL-13]

Alan kentten o kadar kopuk değerlendirilmektedir ki 1997 tarihli halihazır harita incelendiğinde İnterteks Fuar Alanı'nın yer aldığı kısmın 1990'lı yıllarda çöp alanı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Resim 5¹³: 2013 yılı İzmit Körfezi Sulak Alanı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

¹³ Özel hüküm bölgesinden çıkarılan ancak sulak alan özelliği gösteren Kullar Kanalı'nın kuzey ve güney kısımları.

Resim 6¹⁴: 2013 yılı İzmit Körfezi Sulak Alanı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

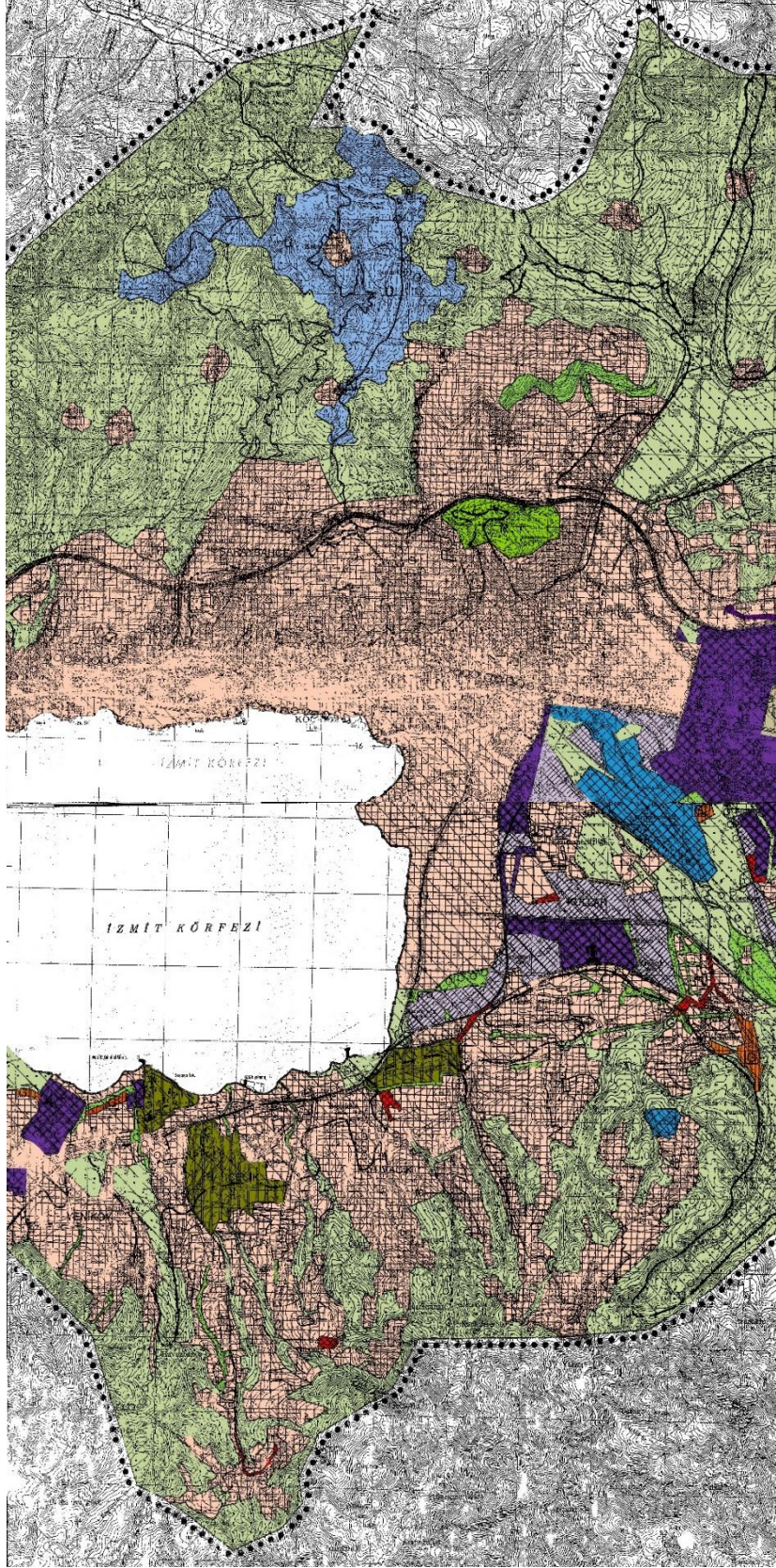
¹⁴ İzmit Körfezi Sulak Alanı'na ve yakın çevresine kuzeyden bakış.

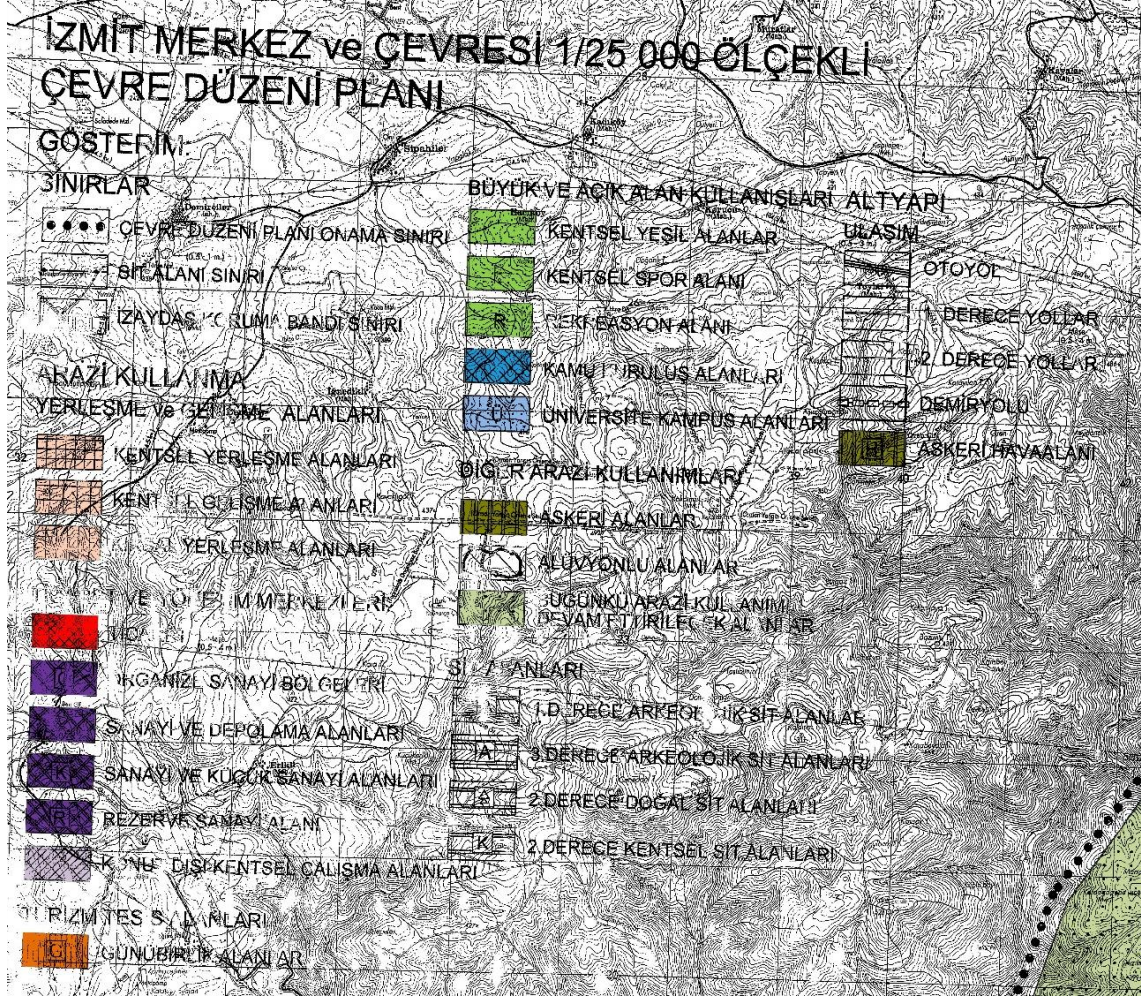
Resim 7¹⁵: 2013 yılı İzmit Körfezi Sulak Alanı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

2004 yılına gelindiğinde sulak alanın içerisinde bulunduğu bölge, mülga Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 20.08.2004 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Kocaeli Merkez ve Yakın Çevresi 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında ölçek itibari ile ve planlı sahaları içermesi nedeni ile “**Kentsel Yerleşik Alan**” kullanımına sahip olacak şekilde planlanmıştır (Şekil 18 ve 19).

¹⁵ İzmit Körfezi Sulak Alanı’na ve yakın çevresine güneyden bakış.

Şekil 18: 2004 yılı Kocaeli Merkez ve Yakın Çevresi 1/25 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiş, makale kapsamında renklendirilmiştir)

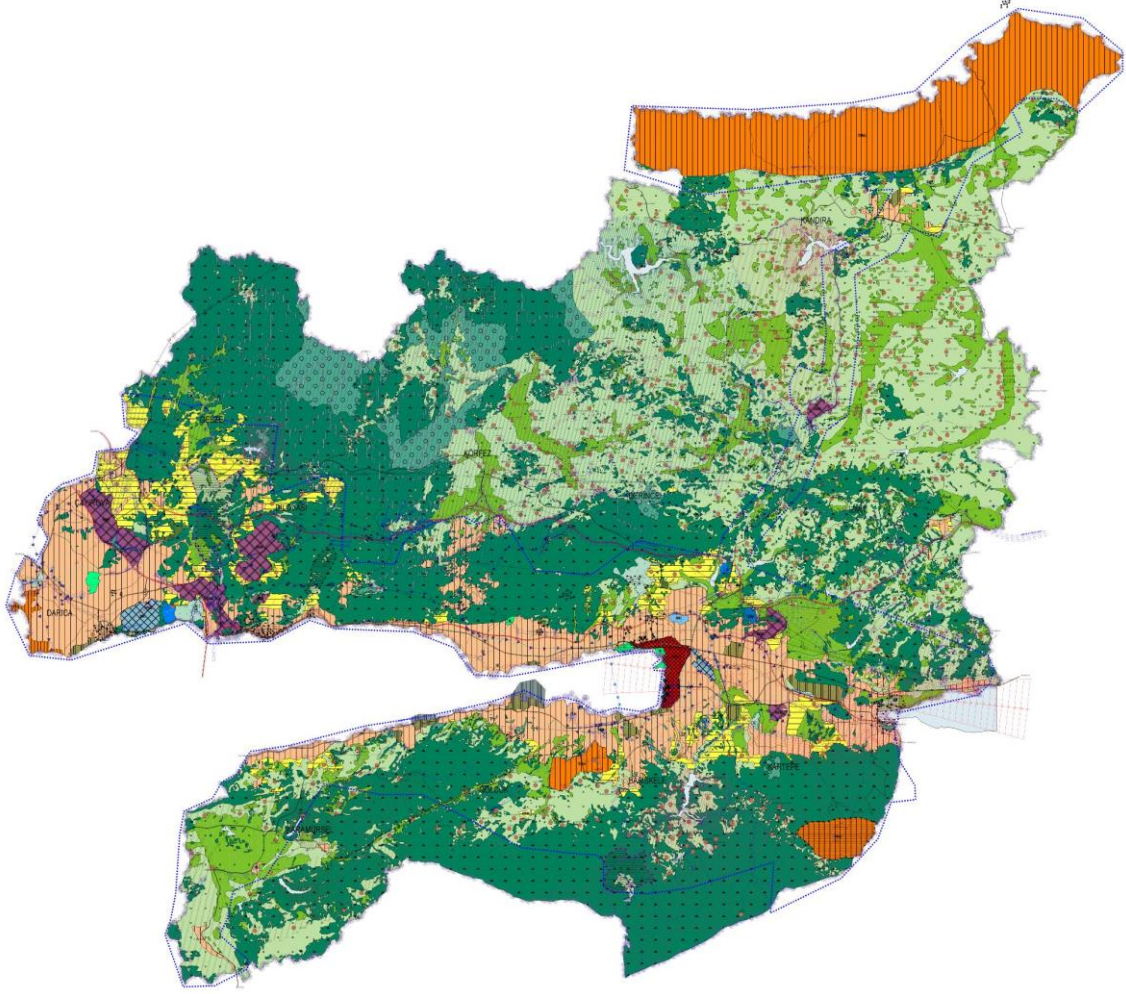
Şekil 19: 2004 yılı Kocaeli Merkez ve Yakın Çevresi 1/25 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Lejandı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiş, makale kapsamında renklendirilmiştir)

Bölgenin planlanmasında bir başka kırılma noktası ise 2006 yılıdır. 23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun Geçici 2. Maddesi'nde yer alan "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte; büyükşehir belediye sınırları, İstanbul ve Kocaeli ilinde, il mülkî sınıridir." ifadesi doğrultusunda Kocaeli Büyükşehir Belediye Teşkilatı kurulmuş ve il sınırlarında planlama yetkisi yeni kurulan bu belediyeye verilmiştir. Bu doğrultuda bütün Kocaeli İlini kapsayan alanda 2004-2006 yılları arasında 14.07.2006 tarih ve 488 sayılı Belediye Meclis Kararı ile onaylanan, askı süresince yapılan itirazların değerlendirilmesi sonucunda 14.05.2007 tarih ve 376 sayılı meclis kararı ile onaylanarak yürürlüğe giren Kocaeli Planlama Bölgesi 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı yapılmıştır (Şekil 20). 2025 yılı hedef alınarak hazırlanan planın amacı, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, kentsel ve kırsal gelişmeler ile sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörel gelişmeleri de değerlendirmek, koruma-kullanma dengesini kurarak, stratejik kararlar ile arazi kullanım kararlarının belirlenmesi olarak ifade edilmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2006).

Bu doğrultuda Plan hedefleri;

- Arazi kullanımı, yerleşme ve yapılaşmanın plan, fen, sanat, sağlık ve çevre şartlarına uygun oluşmasını temin etmesi, afet etkilerinin azaltılması ve doğal, tarihi, kültürel çevrenin ve çevreyle ilgili sistemlerin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi,
- Ekonomik, doğal, tarihi özellikler taşıyan Kocaeli için vizyon geliştirilmesi,
- Planlama ile genel olarak bölge planı kararlarına uygun olarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi yönünde; yaşama, çalışma, dinlenme, eylemleri ile tarım, sanayi, hizmetler sektörleri ile faaliyetlerin tamamındaki eylemleri içeren mekânın sağlık ve çevre şartlarına uygun oluşması, ayrıca kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların;
 - korunması,
 - kullanılması,
 - ve geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2006).

Onaylanan 1/50.000 ölçekli 2025 Kocaeli Çevre Düzeni Planı'nın plan hükümlerinin 7.6.5 maddesinde yer alan "*Konut alanlarına yakın bölgelerde imalat dışı çevre açısından tehlike arz etmeyen kullanımlar yer alacaktır. İç içe sanayi ve konut kullanımlarından herhangi birisinin tasfiye edilmesi sağlanacaktır.*" ifadesi doğrultusunda plan ile sanayi ve sanayiye hizmet eden depolama, küçük sanayi, konut dışı kentsel çalışma alanı gibi kullanımların bulunduğu 465 ha büyüklükteki bölge İzmit'in sahip olunan sanayi potansiyelinin hizmetler sektörü üzerinde yapacağı etki de göz önünde bulundurularak bölgesel bir merkez olacağı öngörüsünü doğrultusunda "**Merkezi İş Alanı**" olarak belirlenmiş ve İzmit ilçesinde yer alan eski kent merkezinde yer seçemeyen merkez fonksiyonlarının bu alanda yer seçmesi hedeflenmiştir.(Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2006).

Şekil 20: 2006 yılı onaylı 2025 yılını hedefleyen Kocaeli 1/50 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivi)

1/50.000 ölçekli Kocaeli İli Çevre Düzeni Planı'nda Kocaeli Yeni Kent Merkezi'nin hizmet edeceği nüfus 1.640.000 kişi olarak belirlenmiştir. 1980'li yıllardan günümüze bu alanda yer seçmiş küçük sanayi ve sanayi alanlarının desantralize edilerek, körfezin kuzeyi ve güneyini buluşturan konumu sayesinde yüksek potansiyel barındıran alanın, yakın çevresindeki yerleşim birimlerine ve tüm körfez ilçelerine hizmet edecek, çağdaş yaşam kalitesine sahip, çevreye duyarlı, ticaret, kültür ve turizm ağırlıklı, uygulanabilir, sürdürülebilir bir il merkezi olarak planlanması amacı ile alt ölçekli nazım imar planı çalışmaları başlatılmıştır.

Sulak alan bölgesinin koruma altına alınması amacı ile çevre düzeni planının yapıldığı yıllarda başlayan çalışmalar sonucunda Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun 27.03.2008 tarihli 2008 yılı 1. Olağan Toplantısında özel hüküm, ekolojik etkilenme ve koruma bölgesi olmak üzere farklı niteliklere ve koruma derecelerine sahip toplamda yaklaşık 95 ha büyüklüğündeki alan ile bu alandan 2,5 km'lik çap atılmak sureti ile "**İzmit Körfezi Sulak Alan Koruma Bölgesi**" olarak belirlenmiş, bu alandan 2,5 km'lik çap atılmak sureti ile **Tampon Bölge** oluşturulmuştur (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiş İzmit Körfezi Sulak Alan Koruma Bölgesi sınırları tescil paftası).

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin ekinde Sulak Alan Koruma Bölgelerinde Yapılması Yasak olan Faaliyetler ile Sulak Alan Koruma Bölgelerinde Yapılması Bakanlık İznine Tabi Faaliyetler belirtilmiş olmakla birlikte, "**İzmit Körfezi Sulak Alan Koruma Bölgesi ile Tampon Bölgesi**"nin içerisinde planlı sahaların kalması nedeni ile 2009 yılında gerçekleştirilen Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun II. Olağan Toplantısında İzmit Körfezi Tampon Bölge ve Özel Hüküm Bölgesi Uygulama Esasları belirlenmiştir. Bahse konu esaslar ile;

- Tampon Bölge sınırları içerisindeki mevcut-faal tüm tesislerin faaliyetlerine devam etmesi,
- Tampon Bölge sınırları içerisinde ilgili belediyelerce mevcut onaylı imar planlarında konut dışı kentsel çalışma alanı, sanayi ve depolama alanı, küçük sanayi, akaryakıt ve lpg istasyonu, ticaret alanı olarak belirlenmiş alanlarda yeni yapılacak tesislerde Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin Ek-1 ve Ek-2 listesinin uygulanmaması,
- Özel Hüküm Bölgesinde, Ekolojik Etkilenme Bölgesi ve devamındaki yürüyüş yolunun doğusunda Kullar kanalından itibaren kuzeye ve güneye 250 metrelik mesafede karayoluna 50 metrelik yeşil alan bırakılması,
- Özel Hüküm Bölgesinde tabii zemin kotundan itibaren maksimum yapı yüksekliğinin 10,00 m.'den fazla olmaması,

gibi hükümler getirilmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir).

Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere, sulak alan olarak korunması istenilen alanın 1980'li yıllarda planlanması ve özel mülke konu edilmesinin meri mevzuattan farklı bir uygulamaya gidilmesine neden olduğu ve alan için yapılan planlarda sanayi fonksiyonunun değiştirilmeye çalışılması dışında yeni ve radikal bir karar alınmasının da önünde engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu durumda gündeme gelen Merkezi İş Alanı projesi ile yüksek arsa değerine sahip sanayi fonksiyonunun bölgeyi terk etmesi amacı ile sanayiden daha fazla değere sahip olan ticaret fonksiyonunun getirilmesi yoluna gidilmiştir.

Merkezi iş alanı projesinin hayata geçirilmesi amacı ile Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ilk olarak yeni merkez alanı olarak belirlenen bölgenin kıyı kesiminde yer alan ve bu alanın kıyı ile bütünleşeceği bölge olan sahil kesiminde Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, Park ve Bahçeler Şube Müdürlüğü sekreteryasında 2010 yılında İzmit Sahili Peyzaj Ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması düzenlemiştir.

Yarışma alanı, SEKAPARK Rekreasyon Alanı'nın doğu sınırından başlayıp, güneyde Naila Kafe'ye kadar uzanan; mevcut Marina Sahili (Nazmi Oğuz Parkı), Fuar Alanı, KBB Yerleşkesi'nin de içerisinde yer aldığı, İzmit Körfezi, Salim Dervişoğlu Caddesi ve Ömer Türkçakal Bulvarı arasında kalan sahil alanını kapsayacak şekilde belirlenmiş yaklaşık 166 ha büyüklüğünde bir alandır [URL-15].

Yarışma ile "*Kocaeli'nin gelecek vizyonu koşutunda, mekansal, kültürel, sanatsal, sportif ve ekolojik değerlerin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi, çok sayıdaki seçenek arasından koruma-kullanım dengesini gözeten işlevsel, sürdürülebilir, yenilikçi, ekonomik çözümleri içeren; özgün kimlikli mekânlar oluşturularak sahilin kentle bütünleşmesi bağlamında kent yaşamına kazandırılması*" amaçlanmıştır [URL-15] [URL-16] [URL-17].

"İzmit Sahili Peyzaj Ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması" kapsamında yarışmaya katılan 46 projeden 3 ödül, 5 mansiyon ve 5'i satın alma olmak üzere toplamda 13 proje ödüllendirilmiştir Şekil 21, 22 ve 23). Projeler incelendiğinde sulak alanın su ögesi ile

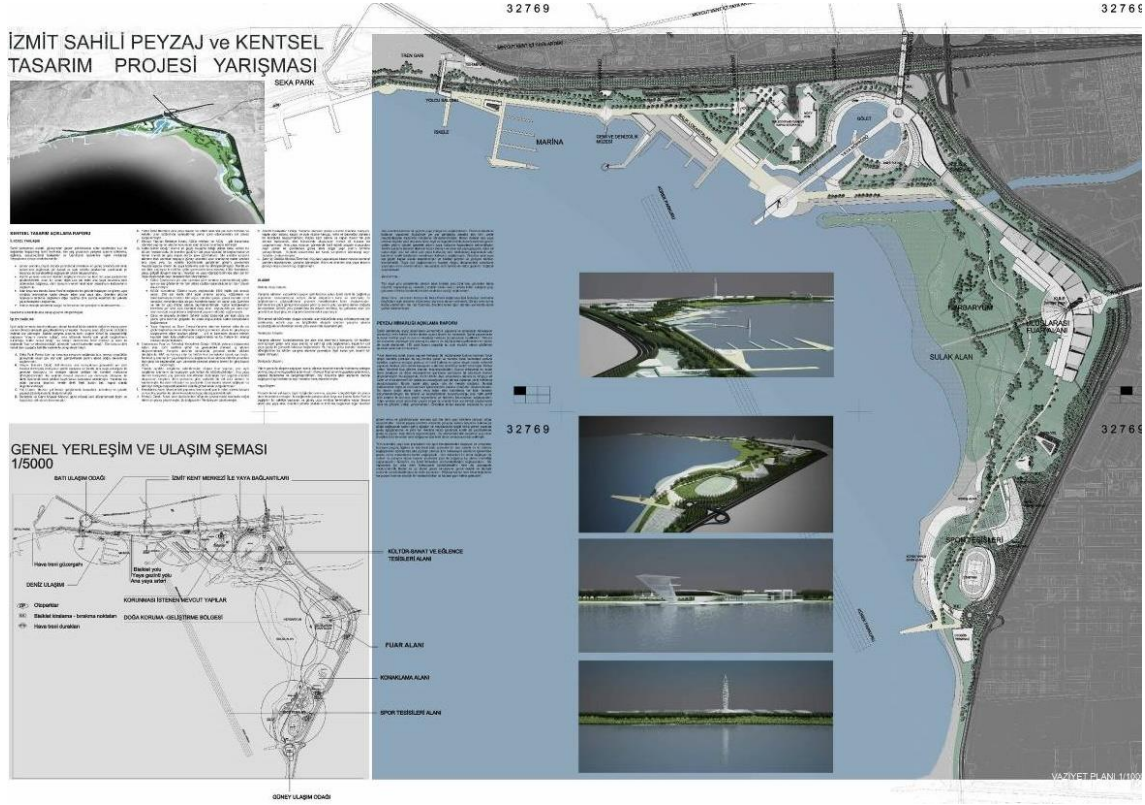
parçalanarak ya da yakın çevresinde yoğun bir yapılaşmaya gidilmeyerek doğal bir değer olarak korunma çabasına gidildiği görülmektedir.

Şekil 21: İzmit Sahili Peyzaj ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması 1. Ödülü (Dr. Mimar Ervin GARİP ve Ekibi) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

Şekil 22: İzmit Sahili Peyzaj ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması 2. Ödülü (Y. Mimar Osman Ümit SİREL ve Ekibi) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

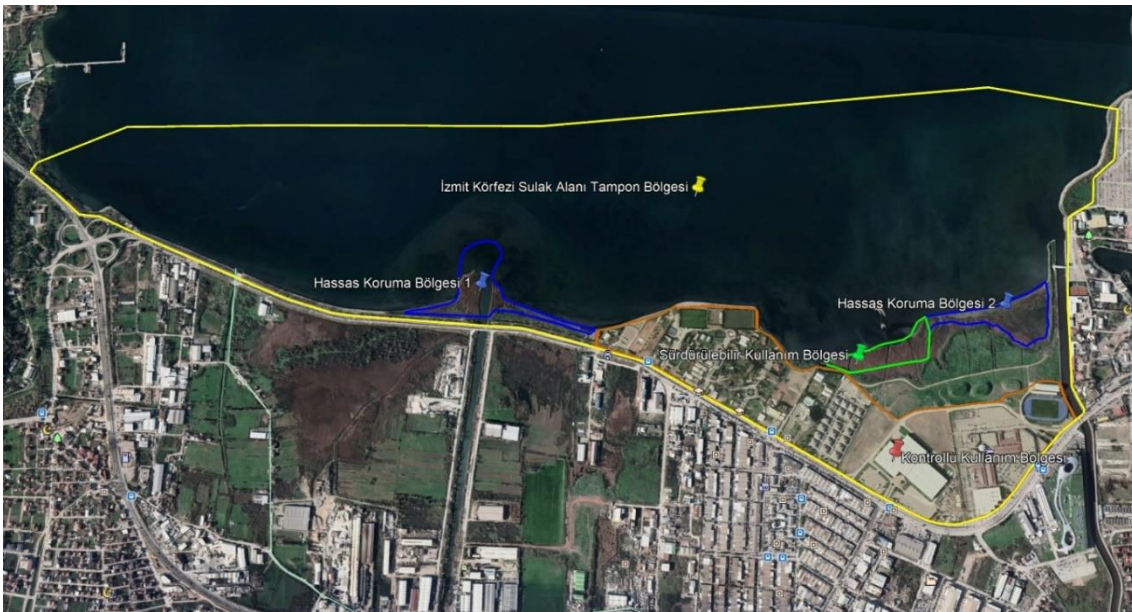
Şekil 23: İzmit Sahili Peyzaj ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması 3. Ödülü (Mimar Burak ÖZDÖVER ve Ekibi) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Planlama Şube Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

MİA projesinin oluşturulması süreci 2011 yılında da devam etmiş, ilin yeni merkezi iş alanı planlama çalışmalarının katılımçılık anlayışı ile yürütülebilmesi amacı ile 12.07.2011 tarihinde sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve Kocaeli Üniversitesi, İzmit Belediyesi ve Başiskele Belediyesi temsilcileri ile ilgili meslek grupları çalışanları, ilgili daire başkanlıkları ve meclis üyeleri, parsel sahipleri, alanda yer alan ticaret/sanayi tesisleri ve küçük sanayi siteleri yönetimleri, yatırımcı firmaların katılımı ile Katılımcı Planlama Çalıştayı, 26.07.2011 tarihinde ise ilgili meslek odaları, İzmit Belediyesi ve Başiskele Belediyesi temsilcileri ile ilgili meslek grupları çalışanları, mülk sahiplerinin katılımı ile Stratejik Tasarım Çalıştayı olarak adlandırılan iki çalıştay düzenlenmiştir. Süreç, çalıştaylarda belirlenen “**Yenilikçi Cazibe Merkezi**” vizyonu ışığında, yol haritası, piyasa analizleri ve proje alanına yönelik yapılan tüm analiz çalışmaları ile mekansal gelişim stratejileri belirlenmesi ve belirlenen vizyonu destekleyen **fikir projesi** tasarımı ile devam etmiştir. Merkezi İş Alanı ile sahil kesiminin birlikte ele alındığı projede Sulak Alan koruma alanları ile bu alanları besleyen derelerin etrafında yeşil alanlar oluşturulmuş, yapı yoğunluğu düşük tutulmuştur.

Fikir projesinden yola çıkılarak “**Merkezi İş Alanı**” için 1/25.000 ve 1/5.000 ölçekli nazım imar planları ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planı hazırlanmış ve bu planlar Kocaeli Büyükşehir Belediye Meclisi’nin 12.09.2013 tarih ve 558 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Meclis kararında, planlama alanı sınırları içerisinde yer alan Sulak Alan Etkilenme Bölgesi’nin yönetmelikler doğrultusunda yapılaşmaya açılmış olmasına karşın, alanın ekolojik açıdan sürdürülebilirlik çerçevesinde geleceğe aktarılması için, planda yeşil alan ve donatı alanları yer seçecek şekilde planlandığı, ve kentsel donatı alanlarının Sulak Alan Koruma Bölgesi ile yoğun ticari faaliyetlerin yer alacağı ana aks ve bölgeler arasında bir geçiş alanı oluşturacak şekilde, kuzey-güney doğrultusunda alanda konumlandırıldığı ifade edilmiştir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2013). Plan ile alan farklı alt bölgelere ayrılmış, bu alt bölgelere göre farklı yoğunlukta yapılaşmalar belirlenmiş, alanı kuzeyden güneye geçen ana bir ulaşım aksı planlanmış, Sulak Alan için 2009 yılında belirlenmiş hükümlere uyulmuştur.

İlk planın yapıldığı 2013 yılından günümüze dek geçen süreçte mülk sahipleri, sivil toplum kuruluşları, odalar vb. taraflarca açılan davalar sonucunda planlama süreci sekteye uğramış; planın amaç ve hedeflerinin aksine Körfez Küçük Sanayi Sitesinin bulunduğu alan planlara “Küçük Sanayi Tesisi” olarak işlenmiş, bölgeyi besleyecek ana aks ise bu alanın güneyinden başlayacak şekilde kısaltılmış, donatı alanları Kullar Kanalı’nın güneyinde ve ana aks üzerinde yer seçecek şekilde yeniden konumlandırılmış, Sulak Alan Etkilenme Bölgesi’nde ilgili hükümler doğrultusunda bırakılan yeşil bant korunmuştur.

Altlık olarak kullanılan haritaların mevcut durumu yansıtmaması nedeni ile hatalı belirlenen sınırların düzeltilmesi ve 2014 yılında meri mevzuatta yapılan değişiklikler doğrultusunda İzmit Körfezi Sulak Alanı’nın mahalli öneme haiz sulak alan olarak tescil edilmesi sonrası sınırların yeniden belirlenmesi için ilgili bakanlık tarafından çalışmalar yapılmış; çalışmalar sonucunda İzmit Körfezi Sulak Alanı 05.04.2021 tarihinde Mahalli Öneme Haiz Sulak alan olarak tescil edilmiş, sulak alan tescil sınırı (Tampon Bölge) ve koruma bölgeleri (Hassas Koruma Bölgesi 1 ve 2. Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi, Kontrollü Kullanım Bölgesi) onaylanmıştır (Şekil 24).

Şekil 24: Sulak Alan Etkilenme Bölgesi (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 1. Bölge Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir)

Karar ile altlık olarak kullanılan eski haritalar üzerine mevcut durumu yansıtmayacak şekilde belirlenmiş sınırlar düzeltilmiş olmakla birlikte, tampon bölge küçültülmüş ve yerleşik alanlar dışında kalacak, çoğu denizi kapsayacak şekilde yeniden belirlenmiştir, Sulak Alan Özel Hüküm Bölgesi ise yeni sınırlar arasında yer almayacak şekilde düzenleme yapılmış, bu alan koruma alanından çıkarılmıştır.

Merkezi iş alanı ile ilgili yürürlükteki planlarda henüz herhangi bir değişiklik yapılmamakla birlikte, Sulak Alan Özel Hüküm Bölgesinin koruma alanından çıkarılması ile birlikte donatı alanları ya da yeşil alanlar ile ilgili bir değişiklik yapılması imar uygulamasının tamamlanmış olması ve mevzuat açısından eş değer alan bırakılma zorunluluğu nedeni ile mümkün görünmemekle birlikte, bu alandaki yapılaşma koşullarının değiştirilmesi yönünde kararlar alınmasının önü bu karar ile açılmış durumdadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İzmit Körfezi Sulak Alanı'nın planlama geçmişi göz önünde bulundurulduğunda 19. yüzyıldan günümüze değin “**alanın sulak ve bataklık alan niteliğinin bozulması yönünde**” kararlar alındığı, bu alanın kurutulması kent yaşamına kazandırılması doğrultusunda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu durumun başlıca sebebinin alandaki taşkınlar ve arazinin bataklık özelliği nedeni ile sağlık sorunlarının yaşanması olduğu kent tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bölgenin körfezin bitiminde yer alması ve korunaklı bir liman niteliğini taşıması nedeni ile sanayinin yer seçeceği bir bölge olarak değerlendirilmesi, bu durumun planlara karar olarak aktarılması, 1980'li yıllara gelindiğinde ise, sanayinin Kullar ve Çuhane Ovası'nda yer seçmesine yönelik alınan kararların uygulamaya geçmesi ile alan hem sanayi amaçlı yapıların yer seçtiği bir bölge haline gelmeye hem de özel mülke konu olmaya başlamıştır. 1980'lerde Polat Sökmen tarafından bu alan her ne kadar rekreatif amaçlı bir planlamaya konu olsa da, yine aynı planda hemen güneyinde liman ve depolama sahası planlanmış olması, Kocaeli genelinde olduğu gibi İstanbul sanayicilerinin bu bölgeye arsa alımı ya da fabrika yatırımı yapmasına neden olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde alan sanayi odaklı planlanması sonucunda arsa değerlerinin oldukça yüksek olduğu, kamulaştırma yöntemi ile kamu eline geçmesi mümkün olmayan bir alan haline gelmiştir. Alanın kent merkezine yakın konumu ve plan kullanımına karşın büyük bir kısmının boş durumda olmasının nedeni ise yine bataklık niteliği olmuştur. Bataklık yapısı sebebi ile ana akslar ve kent merkezine yakın konumlu kısımlar dışında parçacıl ve parsel bazında gelişmeler olduğu görülmektedir. Alandaki sanayi kullanımının ve bu odaklı gelişiminin önüne geçilmesi, alanın kentten kopuk değil, kent ile bütünleşen bir alana dönüştürülmesi, planlardaki sanayi kullanımı nedeni ile var olan yüksek arsa değerlerini egale edecek bir kullanım tahsis edilerek dönüşümün teşvik edilmesi amacı ile merkezi iş alanı olarak belirlendiği, ancak plan yapımından günümüze değin geçen 10 yıllık süreçte alanda bu kullanım amacı ile bir yatırım yapılmadığı gibi, davalar sonucunda küçük sanayi kullanımının da kaldırılmasının önüne geçildiği görülmektedir. Böylelikle merkezi iş alanının tam kalbinde sanayi kullanımı kalmış, ilk başta hedeflenen amaç ve plan bütünlüğü bozulmuştur. Sulak Alan sınırı ile ilgili yapılan son düzenlemeler ile tampon bölge sınırının küçültülmesi ve kara alanından deniz alanına doğru kaydırılması ile birlikte sulak alan deniz ile eski Gölcük Yolu arasında kısıtlı, sıkışmış bir alan haline gelmiştir. 2010 yılından günümüze değin gerek yarışmalar, gerek planlama çalışmaları, gerek arazide yapılan çalışmalar doğrultusunda bu alanın kent yaşamına koruma ve kullanma dengesi kapsamında dahil edilme çalışmaları ise henüz hayata geçirilememiştir. Şüphesiz bunun en önemli nedenleri planların davalar nedeni ile

hükümsüz kalması, mülkiyet durumu ve yetki sorunlarıdır. Bunlara kent belleği ve alışkanlıklar ile alanda Kocaeli 41 AVM dışında büyük ve yeni bir yatırım yapılmamış olması da eklenince alan sanayiden bağımsız, kent merkezi olarak düşünülemez. Parsel bazında restoranlar, ticari amaçlı yapılaşmalar olsa da bu gelişmeler alanın dönüşümü için yeterli olmamaktadır.

100 yıl önce ortaya atılan bir fikrin, 100 yıl sonra planlarda yer bulmasının yanı sıra, ekolojik değerlerin geç farkına varılması, yanlış değerlendirilmesi, planlamanın kentsel rant ve kentsel gelişmenin gerisinde kalması sonucu gerek dünya gerekse ülkemiz için önemli bir ekolojik alan olan İzmit Körfezi Sulak Alanı kaybedilmeye yüz tutmuştur. Yerel yönetimlerce adımlar atılsa da mevzuat anlamında adımların geç atılması ve alanın doğru değerlendirilememesi sonucu korunması konusunda geç kalınmış, kentsel rant, planlama ve çözülemeyen mülkiyet sorunlarının da etkisi ile sınırları giderek daraltılmıştır. Yapılacak iş ve işlemlerde sorulması gereken görüşlerin kurumlar arası diyaloga bırakılmış olması, bazı önlemlerin alınmasında geç kalınmasına neden olmakta, korunması gereken değerler kaybedilmektedir.

Gerek uluslararası, gerekse ulusal ölçekte göçmen kuşlar için önemli bir ekolojik alan niteliğindeki sulak alanın korunması ve iyileştirilmesi şarttır. Bozulan kısımları rehabilite edilerek doğal yaşama katılabilecek sulak alanın çevresi ise planlama bağlamında yeniden ele alınmalı; planlar ve mevcut yatırımlar yeniden değerlendirilmelidir. Alanda yerel yönetim tarafından kıyı boyunca sürekliliği olan bir yeşil aks oluşturma çabası ile yapılan düzenlemeler kapsamında kıyı ile bütünleşmeyen kullanımlar kaldırılmalıdır. Bölgedeki sanayinin kirletici etkisi oldukça fazladır ve alanda da bir dönüşüm zorunludur. Ancak bu dönüşümün yalnızca bir plan kararı olarak uygulanamayacağı da geçen süreçte anlaşılmıştır. Ayrıca bölgede henüz yapılaşmamış alanların yoğun bir biçimde yer alıyor olmasının sağladığı avantajdan yararlanılma yoluna gidilmesi, bu doğrultuda alandaki kurumlar arasında koordinasyon sağlanarak kamulaştırma yolu ile yeni yapılaşmaların önüne geçilmesi gerekmektedir. Şüphesiz kamulaştırma gerek yerel yönetimler gerekse devlet için oldukça yüksek maliyetler anlamına gelmektedir. Ancak dünyanın ve ülkemizin karşı karşıya kaldığı çölleşme, kuraklık, susuzluk gibi tehditler de düşünüldüğünde, ekosistemlerin önemi daha belirgin bir hal almakta, bu nedenle her canlının yaşamını sürdürmesinin insanların da varlığını sürdürmesi anlamına geldiği daha net anlaşılmaktadır. Özellikle merkezi iş alanı olarak planlanmış saha içerisinde kalan eski özel hüküm bölgesi içerisindeki sazlık alanlar diğer sulak alan olarak değerlendirilmeli, kamulaştırma ile çözümü mümkün olmayan konularda ise imar hakkı transferi düşünülmeli, bu alanlar için doğal yapısının korunduğu aynı zamanda mülkiyet hakkının da sınırlandırılmadığı çevre dostu yeşil projeler geliştirilmesi teşvik edilmelidir. İklim değişikliği eylem planı hazırlanması ve uyum stratejilerinin belirlenmesi için çalışmalar başlatan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi için merkezi iş alanı bu kapsamda planlama ve kentsel gelişmeye yönelik atması gereken adımların fizik mekanda rahatça uygulanabileceği bir alandır. Bu tür belediyece faaliyetleri diğer belediyelere de örnek olacak, gün geçtikçe önemi daha da fazla anlaşılan ekolojik değerler korunabilecek ve geleceğe aktarılacaktır.

KAYNAKLAR

Avdan, F. (2009). "Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930 – 1980 İzmit Planları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Programı, Kocaeli.

Deniz, S. (2020). “Başiskele İlçe Merkezinin Coğrafyası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum. İller Bankası. İzmit Analitik Etütleri Kitabı, Ankara, 1970.

Kanık, D. (2019). “Sanayi Coğrafyası Değişim Sürecinde Kentler: İzmit Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Anabilim Dalı Şehir Planlama Programı, İstanbul.

Kaya, Ş. (2009). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmit Kenti (1839 – 1938) , Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları – 13, Kocaeli: Düzey Matbaa Ltd. Şti. ISBN: 978-605-60356-3-0.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. Kocaeli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve Nâzım İmar Planı Açıklama Raporu, 2006.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. Kocaeli Çevre Düzeni Planı Revizyonu Araştırma Raporları, 2014.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. Merkezi İş Alanı Projesi-Plan Araştırma ve Açıklama Raporları, 2013.

Öztüre, A. (1981). Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.

Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını. (2010/3-4). Ankara: Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. ISSN: 1300-7319.

Sökmen, P., (1972), İzmit Çevre Düzeni ve Nazım Plan Raporu.

Turgay, C. (2007). Ben, İzmit. İşte Suretim, Fotoğraflarla Bir Kentin Hikayesi, İstanbul: TÜPRAŞ.

Üzmez, A. (2008). Her yönüyle Başiskele İlçesi (Tarih, Kültür, Doğa, Ekonomi, Turizm), Kocaeli İl Özel İdaresi, Kocaeli: Misbah Ltd. Şti.

İnternet Kaynakları

[URL-1] <https://www.unesco.org.tr/Pages/577/212/> Erişim Tarihi: 27.03.2023.

[URL-2]

<http://bolge9.ormansu.gov.tr/9bolge/AnaSayfa/falliyetlerimiz/sulakalanlar.aspx?sflang=t> r Erişim Tarihi: 20.06.2019.

[URL-3] <https://mevzuatdergisi.com/2010/03a/02.html> Erişim Tarihi: 27.03.2023.

[URL-4] <https://eskiantalya.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/10941.pdf> Erişim Tarihi: 27.03.2023.

[URL-5] <http://www.resmigazete.gov.tr/> Erişim Tarihi: 22.04.2022.

[URL-6] <https://saybis.tarimorman.gov.tr/> Erişim Tarihi: 22.04.2022.

[URL-7] <http://kocaeli.ormansu.gov.tr/Kocaeli/Sulakalanlar.aspx?sflang=tr> Erişim Tarihi: 20.06.2019.

[URL-8] <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/cevre-koruma-ve-kontrol-dairesi-baskanligi/11/37107> Erişim Tarihi: 22.04.2022.

[URL-9] <https://rehber.kocaeli.bel.tr> Erişim Tarihi: 09.11.2022.

[URL-10] <http://www.arkitera.com/haber/13803/2> Erişim Tarihi: 07.01.2016.

[URL-11] <https://m.facebook.com/ottomanpictures/photos/izmit-k%C3%B6rfezi-1900ler-gulf-of-izmit-1900s/2660533864191561/> Erişim Tarihi: 27.03.2023.

[URL-12] <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=18> Erişim Tarihi: 15.03.2022.

[URL-13] <https://www.kocaeligazetesi.com.tr/makale/1386089/mtanzer-unal/artik-termal-otelimiz-de-var-the-ness> Erişim Tarihi: 25.04.2022.

[URL-14] (<https://v3.arkitera.com/v1/haberler/2002/08/17/universite.htm>) Erişim Tarihi: 28.05.2022.

[URL-15] <https://docplayer.biz.tr/4863889-Cevre-koruma-ve-kontrol-dairesi-baskanligi-park-ve-bahceler-sube-mudurlugu-izmit-sahili-peyzaj-ve-kentsel-tasarim-proje-yarismasi-sartnamesi.html> Erişim Tarihi: 15.08.2022.

[URL-16] <https://www.arkitera.com/yarisma/izmit-sahili-peyzaj-ve-kentsel-tasarim-proje-yarismasi/> Erişim Tarihi: 15.08.2022.

[URL-17] http://www.yapi.com.tr/yarismalar/izmit-sahili-peyzaj-ve-kentsel-tasarim-proje-yarismasi-sonuclandi_81856.html Erişim Tarihi: 15.08.2022.